

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT BÖLÜMÜ
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT
ANABİLİM DALI

FAİZSİZ EKONOMİ ÖNERİSİNİN İKTİSADİ
GELİŞME PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

42241

Ali Galip GÜVEN
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM UNSURLU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışmanı
Doç.Dr.Müfit AKYÜZ

İstanbul, 1995

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ	
GİRİŞ	1
YÖNTEM	8
BÖLÜM 1 : FAİZ ve ALTERNATİFLERİ	10
BÖLÜM 1.1 : Faiz Kavramı	10
1.2 : Faiz Teorileri	12
1.2.a: Reel Faiz Teorileri	12
1.2.b: Parasal Faiz Teorileri	15
1.2.c: Genel Faiz Teorisi	17
1.3 : Faizin Kaldırılması	22
1.3.a: Temel Aksiyomlar	22
1.3.b: Faizsiz Sisteme Giriş	24
1.4 : Faize Alternatif Olarak Mudaraba	31

Emek- Sermaye Şirketi veya
Kar-Zarar Ortaklığı

1.4.a: Mudarabanın Şartları	32
1.4.b: Mudarabanın Özellikleri	33
1.4.c: Mudarabanın Ekonomideki Yeri	34
1.5 : Müşareke (Ortaklık)	43
1.6 : Teşebbüslerin Hisselerini Satın Alma	44
1.7 : Faizsiz Finansmanda Tali Araç ve Metodlar.	45
BÖLÜM2 : FAİZSİZ EKONOMİK SİSTEMDE KALKINMA	
BÖLÜM2.1: Ekonomik Büyüme ve Kalkınma	53
2.2 : Tam İstihdam	59
2.3 : Fiyatlarda ve Para Değerinde İstikrar	60
2.4 : Sosyal Adalet ve Sosyal Refah	63
SONUÇ	65
KAYNAKLAR	67

ÖNSÖZ

Temelde bu çalışma ideolojik bir bakış açısının ürünüdür. İnsanlar her ne kadar bilimsellikten bahsetseler de taraf olma durumundadırlar. Benim "homoeconomicus" kavramını benimsememin mümkün olmaması ile İslam ekonomisinin de aynı doğrultuda hareket etmesinin konuya ilgi duymam da önemli bir yer tuttuğunu belirtmem gerek.

Bunun yanında paranın durduğu yerde gelir elde etmesini bir türlü mantığıma uyduramadım. Bir tarafta para kazanmak için çabalayan - bu yönüyle kendi mantığı içinde aslında rasyonel davranmayan - kitle, diğer yanda rant geliriyle hayatını daha rahat idame ettirmeyi başaran rasyonel kitle; üstelik tek kuruluş vergi ödemedi. 1992 yılında, ülkemizdeki 500 büyük şirketin 20 trilyon TL. olan karlarınının 8 trilyon TL.sını , yani %40'ını repodan elde etmiş olması, üreten kesim açısından bile durumun ne kadar çarpıcı olduğunu gösteriyor. Faiz insanları tembelliğe itiyor. Aslında faiz geliri ile geçinenler, üreten kesimin artı değerini alıyorlar; kimse üretmezse hangi artı değer? kime? gideceğine, ortada bir artı değer olmadığından cevap verilemiyor.

Faizin bugün ekonomide oynadığı rolün önemini yadsımıyor; ancak olmazsa olmaz bir faktör olmadığı, yerine daha insancıl enstrümanların ikame edilerek, ekonominin, daha sosyal bir platforma ulaşabilme olasılığının yüksek olduğunu düşünüyorum.

Bu çalışma süresince iyi niyetli tutumundan dolayı değerli hocam Doç.Dr.Müfit Akyüz 'e ve her türlü yardımlarını esirgemeyen aileme teşekkür etmek isterim.

Ayrıca şunu belirtmem gerek; bu çalışma incelenen konuya ancak bir açıdan yaklaşan, kısıtlı bir çalışma olduğundan birçok eksiklikleri vardır. Yine de bu konuyla ilgilenenlere bir ön fikir verebileceği düşüncesindeyim.

GİRİŞ

Genel olarak İslam Ekonomisi çalışmaları 2.Dünya Savaş'ını takiben İslami bilinçlenmeyle ortaya çıktı.Fakat daha profesyonel çalışmalar 1970'lerin ortalarında , bazı ülkelerin üniversitelerinde bir-iki ders ile başladı. İslam Ekonomisi çalışmalarının başlangıcında sözkonusu olan temel mesele daha ziyade kalkınma modellerinin nasıl olabileceği, İslami finans kurumlarının nasıl organize edileceği ile alakalı konulardı ve bunların çevresinde daha geniş bir bilgi dağarcığı oluşturuldu. Çok önemli bir husus şudur: İslam İktisadı çalışmalarının başlangıcında bu meseleleri gündeme getirenler İslam alimleri ya da fakihleri* değil, eğitimini batıda yapmış, iktisat ilmini öğrenmiş kimselerdi. Bu husus çok önemlidir Bu, İslam alimlerinin, fakihlerinin bu konudaki katkılarının az olduğu manasına gelmez. Çünkü İslam alimleri ekonomi konusunda çeşitli eserler yazmışlardı. Fakat onların katkıları ekonomik bir model oluşturma tarzında değil, 60'lı-70'li yıllardaki İslam Ekonomisi çalışmalarının temel bir vasfı, adeta batıdaki iktisat modellerinin bir aksi, bir yansıması gibiydi. Aşağı yukarı iktisat modellerindeki temel birtakım değişkenlerin değiştirilip, onların yerine İslami değişkenlerin konması ile alakalı idi. Tıpkı zekatın modele dahil edilip, faizin çıkarılması gibi. Bu da aşağı yukarı Neo-Klasik iktisattaki bir takım değişkenlerin yerine İslamın uygun göreceği değişkenleri ilave edip; İslamın da mümkün, uygulanabilir bir iktisat modeli olduğunu göstermeğe, kanıtlamaya yönelik bilimsel çabalardı.Bazıları bunun bir adım ötesine giderek aksiyomatik (1)

---

(1) Prof.Abdülhamit Cüneyt ile "İslam İktisadı ve Malezya'daki Uygulamalar Üzerine,der. Mustafa Özel, Piyasa Düşmanı Kapitalizm, İstanbul, İz Yayıncılık,1993, s. 99-100

*Fakih :Şeriat alimi

birtakım ilkeleri modele ilave etmeye çalıştılar; Tevhid* gibi, İslam'i manada girişim özgürlüğü gibi. Netice itibarı ile ahlaki, maneviyatı Batıdaki modellere ilave etme çabası başladı. Bu meyanda çeşitli ekoller diyebileceğimiz bir tarzda, İslam iktisadi düşünceleri gelişmeye başladı. Bazıları sosyalist bir yaklaşımla İslam Ekonomisini inşa etmeye çalışırken, bazıları daha hümanist diyebileceğimiz bir görüş geliştirmeye çalıştılar. Ama bunların hiçbiri merkeze yerleşmedi. 1960'lı yıllarda özellikle mikro ekonomi meselesinde İslam'i çözümlerin daha derin,daha etkili olacağına dair görüşler geliştirildi.Mesela faizden ziyade kar ortaklığının ya da makro düzeyde zekatın yeniden bölüşüm etkisinin daha etkili olduğu,dolayısıyla İslami yöntemlerle daha verimli daha üretken bir ekonominin örgütlenebileceği ileri sürüldü. (2)

Bu görüşler arasında da çeşitli ihtilaflar, tartışmalar ortaya çıktı.Bu çerçeve içerisinde 1980'lerin başlarında İslamabad'da ve Kualalumpur'da birer Uluslararası İslam Üniversitesi kuruldu ve İslam Ekonomisi resmi program olarak kondu.Bu okullarda İslam Ekonomisi dersleri verenler ,batıda ekonomi tahsili yapmış olup daha sonra belirli araştırmalarla kendilerini bu sahada yetiştirmiş kimselerdir ve temel espride öğrencilere bu "İslam Ekonomisidir" diye birşey öğretmekten ziyade ,o sahayla alakalı başlıca meseleleri tartışmak ve onları böyle bir çalışmaya ,daha geniş boyutlu çalışmaların hazırlığına çekmek istemektedirler.(3)

Fakat bu çalışmaların ve ortaya konulan eserlerin ana konusunu oluşturan "İslam Ekonomisi" kavramı , batılı ekonomistler arasında herhangi bir ilgi uyandırmamıştır. Batılıların pek çoğu,(4)

---

(2) Özel, s.100

(3) A.e., s.100-101

(4) Muhammed Ekrem Han, İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri, İstanbul, Kayıhan Yayınevi, 1988, s.14

*Tevhid:Allah'ın birliğine inanma.

Müslüman ekonomistlerin büyük çabalarla ortaya koydukları iddiaların ne olduğunun henüz farkına bile varamamışlardır. Bir kısmı da bir din olarak İslam'ın veya bir başka dinin ekonomi gibi bir bilim dalı olabileceğini görmezlikten gelmektedir. İslam ekonomisiyle ilgilenen çok az sayıdaki batılı ekonomistler ise birbirinden farklı görüşlere sahiptirler. Bazıları, Müslüman bilim adamlarının batılı teorilerin ışığı altında İslami meseleleri yeniden yorumladığını düşünmektedir. Bir kısmı ise, birkaç sezgiden hareketle çağdaş ekonomik olayları çözme kapasitesine sahip bir İslam Ekonomi sisteminin geliştirilebileceğine şüphe ile bakmaktadır.(5)

İslam iktisadı konusunda bugün öncelikle yapılmaya çalışılan, Neo-Klasik iktisadın temel yönlerini anlamaya çalışmaktır. Sermaye teorisi, faiz teorisi, değer teorisi vb. bütün teoriler ,arkalarındaki felsefi altyapıyla beraber çok iyi analiz edildikten sonra, bu kavramsal araçlardan yararlanarak İslam Ekonomik Sistemini, başlıbaşına bir sistem olarak ortaya koymak mümkün olabilecektir.

İslam ekonomisi çalışmalarında ortak paydalardan biri "homoeconomicus" un reddedilişidir. İnsanlar sadece Batılı anlamda bir ekonomik insan olmadıklarını ,dolayısıyla şahsi çıkar peşinde koşan bir insan değil de diğergam olan ,kendini başkalarıyla beraber düşünen ,bunun daha iyi birşey olduğunu entelektüel olarak kavrayan varlıklar olmalıdırlar. Aslında Neo-Klasik iktisat da bencilce bir davranışın ,o insanlar için ikinci en iyi çözüm olduğu dile getirilmektedir. Bunu bilip toplum içinde birbirlerine güvenemedikleri için ,bir sadakat ve güven eksikliği söz konusu olduğu için,en iyi çözüm olarak görüyorlar. Araştırılması gereken en önemli meselelerden biri ,bu "diğergam insan" ın genel karakterinin ortaya konulmasıdır. Bu "insan" ın Batı'nın ekonomik insanından farklı yanı sadece maddi değil, manevi bir boyutunun da olmasıdır. Aklının, her zaman varoluşunun denetim altında (6)

---

(5) Ekrem Han, s.14

(6) Özel, s.101-102

tuttuğu bir insan oluşudur. Oysa mevcut sistemde ve teorik yapıda varoluş bir adım öndedir. Varoluş ruha hakimdir. İslami modelde ise akıl her zaman bedenini ve varoluşunu denetim altında tutar.

İslami iktisat çalışmalarının günümüzdeki önemli meselelerinden birisi, bu çalışmaların yapıldığı toplumların kurumsal yapılarının yavaş yavaş da olsa, İslami bir formda düzenlenmesidir. Çünkü sadece teori yapmakla altından kalkılabilecek bir mesele değildir bu. Mesela İslami bankaları ele alalım. Bu bankaların hem pozitif hem de negatif yönleri araştırılarak teori o sayede geliştirilmektedir. Tek mesele bilimciliğin tuzağına düşmemek, sadece deneyleri ve pragmatizmi ön plana almaktır. Tecrübeye dayanmayan teorik çalışmalar uzun boylu sürdürülemez. Aşırı derecede ve sadece normatif İslam İktisadı çalışmaları, tek başına sonuç alıcı olamaz. Bunun nesnel bir temelini olması gerekir. Dolayısıyla İslami kavramların, o toplumda yavaş yavaş uygulama olanağı bulması gerekmektedir. Örneğin; bir takım finansman tekniklerinin faize bulaşıp bulaşmadığını tartışabilmeniz için, bunların pratikte uygulanır olması gerekir.(7)

İslam İktisadı'nın temel hedeflerinden birisi, çok iyi bilgiyle donanmış, profesyonel, üniversite mezunu ve İslami Ekonomi' nin temel özellikleri hakkında muayyen derecede bilgisi olan insanlar yetiştirmektir. Eğer bunları yetiştirmeyi beceremez, sanayi ve ekonomiyi genelde bu insanların eline bırakamazsak, bunların İslami Ekonomi nosyonları eksik olursa, daha sonraları bir takım ilavelerle bu zaaf giderilemez. Onun için bu insanların stratejik bir yönelimle çok iyi bir şekilde yetiştirilmiş olmaları gerekir. İslami bir ekonomik sistem geliştirmedeki çok önemli ikinci bir stratejimiz, doğrudan doğruya tabana girmektir. Halkı örgütlemek halkın iktisadi sistem içinde etkin olmasını, devlet karşısında bir gücünün olmasını sağlamaya çalışmaktır. Eğer bunu yapmazsak, herşeyi tavandan tabana doğru yapmaya çalışırsak bu işi yürütemeyiz.(8)

---

(7) Özel, s.103

(8) A.e., s.104

Tabandan başlamanın bir önemi de şudur: Tabana gittiğimiz zaman söz konusu olacak olan temel ihtiyaçlardır; istekler, arzular değil. Dolayısıyla burada insanların pratik olarak sonsuz seçim yapmaları gibi bir mesele gündeme gelmeyecektir.

İslam Ekonomi sisteminin önemli unsurlarından biri de sosyal adalet ilkesidir. Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler prensibini ele alıp, herkes başının çaresine baksın diyemezsiniz. Hükümet, belli bir ortalama hayat seviyesinin altındaki insanlara çeşitli metodlarla yardım etmek ve onların hayat seviyelerini ortalamanın üstüne çıkarmakla yükümlüdür.

Sosyal alanda İslami paradigma, iki farklı toplum anlayışına dayanır. Birisi, sosyal kurumların esnekliği; diğeri, sosyal çoğulculuk anlayışıdır. İslam Ekonomi Sistemi sosyal kurumları veri olarak alamaz ve değişime yalnız marjinal düzeyde izin verir. Bu, değişen şartların gereklerine cevap verecek ölçüde esneklik taşıyan geniş bir çerçevedir. Bu konuda İslam Ekonomisi, çok katı ve çok esnek sosyal çerçevelerin ortasında bulunmaktadır.(9)

İnsan toplumunda ekonomik alanda devletin rolü, devletin yüklendiği en aktif roldür. Piyasa toplumunda devlet üç temel ve birbirine bağlı soruyla karşı karşıya kalır: Ne üretilecek? Nasıl üretilecek? Kimin için üretilecek? Bu sorularda asıl ağırlık üretimdedir. İslam ekonomisinde ise devletin başlıca ödevi bu temel soruları yeniden düzenlemektir. Neyi bölüştüreceğiz? Kime bölüştüreceğiz? Halkın geniş katılımını sağlayacak mallar nasıl üretilecektir? Görüldüğü gibi ağırlık bölüşümde ve bütün üretim araçlarının sosyalizasyonundadır.(10)

---

(9) Muhammed Abdülmannan, İslam Ekonomi Toplumunun Kuruluşu, İstanbul, Fikir Yayınları, 1989, s.234

(10) A.e., s.243

Bölüşüme verilen ağırlık, tecrübelerin gösterdiği şekilde, önce üretip sonra bölüştürmenin hemen hemen imkansız olmasından ileri gelmektedir. İslam toplumunda devletin temel görevi, kaynakları sosyal ve ahlaki olarak gerekli üretim alanlarına yönlendirmektir. Bunun için örgütlenme ve kurulacak model, bölüşüm politikasını temsil etmelidir. Başka bir deyişle, piyasanın ihtiyaçları yerine, insanın temel ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelik olması gereken üretim politikasından önce ilk etapta bölüşüm politikası oluşturulmalıdır. Bunun istihdam, yoksulların becerilerinin geliştirilmesi, fiziksel ve sosyal alt yapının kurulması, sürekli enflasyon ortamında paranın gerçek değerinin korunması yahut kilit endüstriler üzerinde sosyal mülkiyet oluşturularak gelir ve ücretlerin uygun biçimde artırılması politikalarından hangisi (veya hangileri) aracılığıyla gerçekleştirileceği, ekonominin içinde bulunduğu gelişme düzeyine bağlıdır.(11)

İslam Ekonomisi nedir? diye çok spesifik bir soruyla karşılaşılırsa buna kesin bir cevap verilemez. Sadece şu söylenebilir: İslam Ekonomisi dünya ekonomi sistemi içerisinde, İslami diyebileceğimiz bir ekonomik sistemi oluşturmaya çalışan şeydir. Dolayısıyla bize teoriden ziyade pratik olarak vücut bulacak şeye hizmeti geçecek ve bize yarayacak olan düşüncelerin toplanına, bir anlamda İslam İktisadı diyebiliriz. Dolayısıyla geleceğe yönelik bir takım projeler, stratejiler geliştirirken teorisyenlerle politik karar alıcıların sıkı işbirliğine ihtiyaç vardır. Artık kapsamlı ve bağımsız bir ekonomiye sahip olmak zor gibi görünmektedir. Ortaya çıkarılacak İslam Ekonomisi her ne ise, global ekonominin bir parçası, alt sistemi olacaktır.

Bu çalışma, topyekün bir sistemin ortaya konulmasından ziyade, İslam Ekonomisinin getirdiği en büyük yenilik olan "faizin kaldırılması" ve bu sistemde "kalkınmanın nasıl sağlanabileceği" sorunsalları ile sınırlı tutulmuştur.

---

(11) Mannan, İslam Ekonomi Toplumunun Kuruluşu, s.244

İlk bölümde faiz kavramı, faiz teorileri, faizin kaldırılması ve yerine geçecek enstrümanlar ile ilgili açıklamalar yapılacaktır.

İkinci bölümde Faizsiz Ekonomik Sistemde kalkınmanın nasıl gerçekleşeceği konusunda bilgiler yer alacaktır.

Çalışma bu anlatılanların ışığında yapılacak kısa bir değerlendirme ile son bulacaktır.

YÖNTEM

Sosyal bilimlerde ,bir adım daha ileri gidersek kendisinin bilim olup olmadığı tartışılan bir disiplinde - incelenen konularda genel geçer evrensel yasalardan söz etmenin mümkün olmadığını biliyoruz. Bu böyle iken " İslam Ekonomisi " gibi yeni tartışılmaya başlanan realitede mevcut olmayan ve teorik sınırları belli olmayan bir sistemi incelerken, hipotezlerin sınanması gibi bir şansımız yok gibi gözüküyor.

İncelediğimiz konu itibariyle İslam Ekonomi'sinin veya bir alt sistemi olan Faizsiz Ekonomik Sistem (FES) 'in temel aksiyomlarını ve iktisadi varsayımlarını kabullenmek durumundayız. Tıpkı iktisadi liberalizmin "Tabii Kanun felsefesi" nden yola çıkarak teorilerini oluşturması gibi FES'in de "İslam"i felsefeden etkilendiğini görüyoruz.

Bugüne kadar ortaya çıkmış sistemlerde ve teorileride "soyutlama" yöntemine başvurulması raslantı değildir. Bu kurulan sistemin veya teorinin bir bütün olarak savunulmasının zorluğundan ileri gelmektedir. Yeni oluşturulmakta olan FES 'in de soyutlayıcı bir yöntem takip ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla çalışmamızda da bu yöntem kullanılacaktır.

Araştırma metodu olarak genellikle tümdengelim kullanılacak, ancak yeri geldikçe tümevarımdan da yararlanılacaktır.İslami prensiplerden ekonomik aksiyomlar çıkartılırken tümdengelim, iktisadi problemlerin çözümü için gerçekleşmiş tarihi örneklerine başvurulurken tümevarım metodu kullanılabilir.

İslam Ekonomisi ile uğraşanların büyük bölümü farklı söylemlerde olsalar da Marksist ve Keynesyen teoriler nasıl , Klasik teorinin ekonomik süreçleri açıklamadaki yetersizliği sonucu oluşmuşsa , temelde İslam Ekonomisi de aynı gerekçeden ortaya çıkmıştır. Zira eğer bugünkü mevcut liberal iktisat anlayışı

insanları mutluluğa ve refaha kavuşturmuş olsaydı, adı geçen konu hakkında , birkaç idealist İslam dūřunūru (realiteyi , İslam 'iyetin kendi prensipleri çerçevesinde hak ve hakikat çizgisine çekmeye çalışanlar) dışında ilgilenen olmazdı.

BÖLÜM 1 : FAİZ ve ALTERNATİFLERİ

BÖLÜM 1.1 : FAİZ KAVRAMI

Faizi ele alırken, önce sermaye kavramını açıklamamız gerekir. Ekonomistler sermaye kavramının tanımı üzerinde anlaşmaya varamamışlarsa da sermaye stoku içine, doğal kaynaklar ve tüketicilerin tüketim gereksinimleri için ayırdıkları tüketim malları dışındaki her türlü üretim araçları (fabrika, bina, tesisler, vb.), alt yapı tesisleri (yol, köprü, baraj vb.), hammadde, yarı mamul madde ile mamul maddeler (üreticilerin ve satıcıların ellerindekiler de dahil) girmektedir.(12)

Sermaye stoku içine giren malların homojen olmaması, bunların üretimden aldığı payın, ya da teknik deyişle sermaye faktörünün fiyatı olan faizin saptanmasında güçlükler yaratır. Bu güçlüğü aşabilmek için fiziki olarak sermaye stokunu değil de , bu stoka giren malların para olarak toplam değerini esas alacağız.(13)

Faiz, sermaye faktörüne üretimden düşen paydır. Bir başka deyişle faiz, sermayeyi kullanmanın karşılığı, yani fiyatıdır. Örneğin fabrikasını, makinasını, arabasını, buğdayını ödünç veren kimseye belirli bir dönem sonunda verilen fazlalık, yani faiz, bunların belirli bir süre başkası tarafından kullanılması karşılığı ödenen bedeldir.

Görüldüğü gibi faiz, öteki üretim faktörlerinin üretimden aldıkları paylar gibi devamlı bir gelir niteliğindedir. Yalnız faiz, emek gibi sahibine bağlı bir gelir değildir. Tamamen gayri şahsidir. Sermayesini ödünç veren kişi, ödünç koşullarına göre bir faiz

---

(12) Zeynel Dinler, Mikro Ekonomi, Ekin Kitabevi, Bursa, 1994, s.418

(13) A.e., s.418

almakta, fakat bu faizi elde etmek için ayrıca bir çaba sarfetmesi söz konusu olmamaktadır.

Günümüzde faiz, tasarruf sahiplerine tasarruflarını ödünç vermeleri karşılığı ödenen bir bedeldir. Bu anlamda tasarruf, genellikle para olmaktadır. Faiz ise para halindeki sermayenin kirasıdır.

Faiz niçin ödenir? sorusu sorulduğunda, bu soruya açık ve kesin bir karşılık ilk çağdan bu yana verilememiştir. Fakat çok değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bir çok eski düşünür, faizi, haksız ve adaletsiz bir ödeme saydılar. Politika'sında, Aristo, faizi, parayı yumurtlamayan kısır bir tavuğa benzetir. Aristo'ya göre, para, kendiliğinden bir parça doğuramaz. Yasalar adlı kitabında, Platon, faizi kötülemede ve inkar etmektedir.

İlk çağlardan beri hoş karşılanmayan faiz tüm dinler tarafından da yasaklanmıştır. Faiz ilk defa, biraz da protestanlığın etkisiyle İngiltere'de 1545 yılında meşru olarak kabul edilmiştir. Faizi meşru sayan kanunun Fransa'da kabul edilmesi ise ancak 1789 yılında mümkün olmuştur.

Faizin uzun zaman yasaklanması ve 16. y.y. dan itibaren de serbest bırakılmasının nedenlerini, yaşanan dönemlerdeki ekonomik yaşamın özelliklerine bağlamak olasıdır. Ekonominin fazla gelişmemiş olduğu ilk ve orta çağlarda borçlanmalar genellikle ticari amaçlar için değil de, tüketim amacıyla yapılıyordu. Hava koşullarının kötü gitmesi ya da doğal afetler nedeniyle, tarımla uğraşanların yaşamlarını sürdürmeleri için ödünç istemek zorunda kalmaları, bu dönemde en yaygın borçlanma nedenidir. Borç ödeme güçleri çok zayıf olan bu gibi kimselerin, ayrıca yüklü bir faiz ödemeleri, uzun zaman perişan olmalarına, hatta topraklarını elinden çıkararak işsiz güçsüz kalmalarına neden olabiliyordu. Bu durumu gören filozof ve din adamları güçsüz durumda olanları himaye edebilmek amacıyla, faizi yasaklamış ve faiz gelirini haram saymışlardır.(14)

---

(14) Dinler, s.419

İlk çağlarda faize karşı olan tutumun, orta çağda da devam ettiği görülmektedir. Bu çağın bilim adamlarından Saint Thomas d'Aquino, faizin meşru bir gelir olmadığını savunurken, ödünç verilen paraya karşılık olarak faiz almanın, hem parayı hem de paranın kullanımını satmak demek olduğunu belirtmiştir. Paranın kendisi ile kullanımını ayırmanın olanaksız olduğunu belirten Saint Thomas, faizin haksızlık ve hatta günah olduğunu öne sürmüştür. (15)

Endüstriyel devrimle birlikte, işletmelerin büyürken sermayeye olan gereksinimleri artmış ve girişimciler piyasadan sermaye talep etmeye başlamışlardır. Bu şekilde, üretimi artırmak amacıyla, borçlanan girişimcilerin büyük karlar elde etmeleri ve dolayısıyla sermaye sahiplerine de faiz adı altında bir karşılık ödemeleri, faizin mübah kılınmasını zorunlu hale getirmiştir.

BÖLÜM 1.2: FAİZ TEORİLERİ

Faiz teorileri ortaya atılma sırası göz önüne alınarak reel teoriler ve parasal teoriler diye iki ana gruba ayrılabilir. Bugün, bu iki teoriye hem reel hem de parasal unsurları göz önüne alan bir üçüncü görüş eklemek olasıdır. Her iki teoriyi birleştirerek oldukça genelleştirilen bu üçüncü teoriye genel faiz teorisi denilmektedir. (16)

A. Reel faiz teorileri ya da Klasik ve Neo-Klasik görüşler:

Klasik ve neo-klasik ekonomistler faiz haddinin, tasarruf arzı ve yatırım talebinin karşılaştığı sermaye piyasasında oluştuğunu öne sürerler. Paranın faiz üzerinde olabileceğini göz önüne almadıklarından, bu ekonomistlerin görüşlerine reel faiz teorileri de denilmektedir.

---

(15) Dinler, s.419

(16) A. e., s.419-420

Gelenekçi iktisat, gelir düzeyi ne olursa olsun, cari faiz haddinde tasarrufların, daima yatırıma akacağını kabul eder. Tasarruf ve yatırım denklemleri faiz haddini belirler, faiz esnekliği de, bütün tasarrufların yatırıma akmasını sağlar. Bu sistemde, gerek yatırım gerek tasarruf fonksiyonlarının faiz elastikiyeti yüksektir. Piyasanın her iki tarafında tam rekabet şartları, faiz haddinin, tasarruf-yatırım dengesini sağlayacak düzeyde belirlenmesine yol açar. Bütün tasarruf, kendiliğinden, faiz haddi değişimleri yoluyla yatırıma aktığı için, gelenekçi istihdam modelinde, efektif talep yetersizliği söz konusu olmaz.(17)

Tasarruf arzı ile faiz haddi arasındaki ilişkinin en iyi şekilde Avusturyalı ekonomist Böhm-Bawerk tarafından açıklandığını görüyoruz. Ona göre, faiz insanların bugünkü gereksinmelerinin giderilmesine yeğlemeleri sonucu almaları gerekli bir fark (agio) tır. Başka bir ifadeyle faiz gelecekteki gereksinmenin bugünkü tatmin derecesine erişebilmesi için alınan bir fazlalıktır. İnsanlar için bugünün gelecekte daha değerli olmasını Böhm-Bawerk, psikolojik, ekonomik ve teknik olmak üzere üç nedenle açıklamaktadır. Psikolojik neden; insanlar için gelecek belirsizdir. İnsan ömrü sınırlıdır, kimin ne zaman öleceğini kimse bilememektedir. Bu nedenle insanoğlu, bugünkü tatmini gelecekteki tatmine yeğ tutar. Ekonomik neden; genel olarak, insanoğlunun halihazırdaki gereksinmeleri gelecekteki gereksinmelerinden daha şiddetlidir. Öte yandan, eldeki bir mal ya da para hem şimdiki hem de gelecekteki gereksinmelerin tatminini sağlayabilir. Oysa gelecekteki bir mal ya da para, ancak gelecekteki gereksinmelere yanıt verebilir. Bu nedenle eldeki bir mal ya da para, gelecekteki bir mal ya da paradan daha kıymetlidir.(18)

---

(17) Gülten Kazgan, İktisadi Gelişme veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1989, s.265

(18) Dinler, s.420-421

Teknolojik neden; sermaye kullanılarak yapılan bir üretim, sermayesiz yani elle yapılan üretimden daha verimlidir. Bu nedenle hemen üretime konulabilen eldeki mallar, gelecekteki mallardan daha kıymetlidir. Zira eldeki malların üretime katılması sonucu gelecekteki mallara oranla bir fazlalık sağlamak mümkün olmaktadır.(19)

Bugünkü mal ve hizmete gelecekteki mal ve hizmetten daha yüksek değer atfeden tasarruf sahiplerinin tüketimlerini ertelemeleri sonucu, faiz adı altında bir karşılık almaları, zaman tercihinden kaynaklanan değer farkının ortadan kaldırılmasıdır. Bu nedenle Böhm-Bawerk faize "zamanın fiyatı" demektedir. Borçlanma piyasada bugünkü malların gelecekteki mallarla değişimi demek olduğuna göre, faiz, bu ikisi arasındaki farktan doğar.(20)

Bu teoriye birçok ekonomist tarafından eleştiri getirilmiştir. Amerikalı ekonomist Irving Fisher Böhm-Bawerk' in ilk iki önerisini kabul eder. Üçüncüsünün geçerli olmadığını ileri sürer. Bu ekonomiste göre zaman tercihi, faiz teorisinde temel noktadır. Kişiyi gelecekteki bir gelirdense bugünkü geliri elde etmeye yönelten bu tercihtir. Bugünkü malların teknik üstünlüğü ise doğru değildir; ve gerçekte üretkenlik teorisinin ayrı bir ifade tarzıdır. Kaynaklar, hergün, biraz daha fazla, gelecekteki kullanıma doğru yönlendirilirse, rölatif olarak, bugün için gerekenin altında; gelecek içinse gerekenin üstünde bir hazırlık yapılmış olacaktır. Böylece bugünkü mallar azalacak ve gelecekteki mallara oranla değeri artacaktır.(21)

---

(19) Dinler, s.421

(20) A. e., s.421

(21) M.A. Mannan, İslam Ekonomisi Teori ve Pratik, İstanbul, Fikir Yayınları, 1980, s.233

B. Parasal faiz teorileri

Keynes faiz haddi belirlenmesinin nakdi yönünü ortaya koyarak, bu dengenin sağlanmasında, neden faiz haddine güvenilemeyeceğini gösterdi. Paranın, gelenekçi teorinin kabul ettiği muamele güdüsü yanında, bir de servet kalemi olarak, spekülatif amaçla talep edildiğini ortaya koydu. Keynes de bu talep, akılcılıkla bağdaşır, psikolojik bir ihtiyaca cevap verir.

Klasiklerin, faiz getirmedeği için akıldışı saydığı bu talebin, Keynes, niçin akılcı olduğunu, bireylerin para talebindeki otonom değişmelerin istikrarı bozabileceğini gösterir. Kendisi hiç atıf yapmasa da, daha önce Wicksell'in ticari bankalar için ileri sürdüğü olguyu, Keynes, bireylere genelleştirir. Örneğin para miktarı veri iken bireylerin tutumluluk eğilimindeki bir artış veya yatırım imkanlarındaki bir azalış faiz haddini düşürmek ve tahvilat fiyatlarını yükseltmek eğilimindedir. Eğer, bireyler bu yükselişi geçici görüyor ileride tahvilat fiyatlarının düşmesini bekliyorsa bugünkü yüksek fiyattan elindeki tahvilleri satarak kapital kazançları elde etmesi , tahvil almayı geciktirerek elinde para tutması akılcı bir davranıştır. Her ne kadar, elde para tutmak faizden vazgeçmeyi gerektiriyorsa da bu, tahvil fiyatlarında beklenen değişmelerle fazlasıyla telafi edilebilir. Bireylerin akılcı sayılabilecek bu davranışı, tutumluluk eğiliminin yükseldiği veya yatırım imkanlarının azaldığı bir dönemde tahvil fiyatlarındaki yükselişi veya tahvil fiyatlarındaki düşüşü önler. Spekülatif para talebi aynı yoldan tutumluluk eğiliminin azaldığı veya yatırım imkanlarının yükseldiği dönemde, tahvil fiyatlarındaki düşüşü ve faiz haddindeki yükselişi de önler. Öyleyse , para miktarı veri iken, spekülatif para talebi, faiz haddi değişmelerinin tasarruf-yatırım eğrilerindeki değişmenin etkisini gideren bir mekanizma olmasına imkan vermez. Ne ücret ne de faiz esnekliğine, tam istihdam dengesini, kendiliğinden oluşması için güvenilebilir.(22)

---

(22) Kazgan, s.265

Keynes' in faiz teorisinde tasarruf ve yatırım gibi reel etkenler değil para arz ve talebi gibi parasal unsurlar esas alınmaktadır. Keynes böylece klasik ve neo-klasiklerin faizi belirleyen etkenlerde paranın rolünü gözönüne almamalarından doğan eksiklikleri ortadan kaldırmıştır. Buna karşın Keynes' in faiz teorisi de sadece parasal unsurlara yer verdiği için dolayı eleştirilere uğramış ve sonuçta parasal ve reel unsurları gözönüne alan yeni bir faiz teorisi ortaya atılmıştır. Bu teoriye genel faiz teorisi ya da ödünç verilebilir fonlar teorisi denilmektedir.(23)

Teori ve tatbikatta tasarruf ve yatırımın faize karşı hassas olmadığı ileri sürülmüşse de, Keynesgil tasarruf ve yatırım fonksiyonu üzerinde yapılan tecrübi araştırmalarda, yatırım seviyesi faizle negatif yönlü ilişkili bulunmuş, fakat tasarruflarla olan pozitif yönlü ilişkisinin aslı çıkmamıştır. Bu bize tasarrufla ilgili olarak zaman tercihi teorisinden en az yatırımların etkilenebileceğini göstermektedir. Bu özellikle büyük şirket gruplarının yatırımlarını otofinansmanla karşıladıkları zaman doğrudur.(24)

Böylece faiz haddinin mantığını izah etmekte bir diğer pratik güçlük karşımıza çıkar, Bu da ;yatırım maksatları için fiilen kullanılan sermaye fonlarının muhtelif kaynaklardan gelmesidir. Toplam ex post yatırım ve tasarruflar sadece Keynesgil çerçevede değil, ondan ayrılan analizlerde de eşit telakki edilir. Mamafih iktisatçılara göre tasarruf ve yatırım ex ante bazda eşit olmayabilir. Bu farklılık yatırımın teşebbüse atfedilen fonksiyonu olarak görülürken, tasarrufun, sermayedar ve tasarruf erbabının bir fonksiyonu olarak telakki edilmesinden ileri gelmektedir.(25)

---

(23) Dinler, s.426

(24)M. A. Choudhury, The Doctrine of Riba, The Journal of Development Studies, Vol.2, Institute of Economic Studies NWFP, University of Peshavar, 1979, s.53

(25) Muhammed Uzair, Interest-Free Banking, Royal Book Co, Karachi, 1978, s.16-17

C. Genel faiz teorisi ya da ödünç verilebilir fonlar teorisi :

Genel faiz teorisini ortaya atan ekonomistler,piyasa faiz haddinin ne klasikler ve neo-klasiklerin belirttikleri gibi sadece sermaye arz ve talebine,ne de Keynesyenlerin öne sürdükleri gibi sadece para arz ve talebine bağlı olamayacağı görüşündedirler.Bu ekenomistler reel faiz teorileriyle parasal faiz teorilerini birleştiren yeni bir faiz teorisi ortaya koymuşlardır.Böylece parasal faktörler yanında reel faktörleri de gözönüne almayı ihmal etmemişlerdir.Bu ekenomistlere göre faiz ödünç verilen sermayenin belirli bir süre kullanılması karşısında alınan bir bedeldir.(26)

Bu teoriye göre piyasa faiz haddinin nasıl oluştuğunu ortaya koyabilmek için önce faizin bağlı olduğu ödünç verilebilir fonlar arzı ve talebi kavramlarıyla neyin kastedildiğini açıklamamız gerekir:

a) Ödünç Verilebilir fonlar arzı :

Dört grup altında toplanabilir.

-Birincisi aile tarafından yapılan reel tasarruflardır.Kuşkusuz bu tasarruf bir dönem öncesinde elde edilen gelirin tüketilmeyen kısmıdır.

-İkinci kaynak firmaların tasarruflarıdır.

-Üçüncü kaynak eskiden tasarruf edilmiş olmasına rağmen, ödünç verilmeden saklanan paralardır.(iddihar-gömüleme)

-Nihayet, ödünç verilebilir fonları besleyen en önemli kaynak bankaların kredileridir.

b) Ödünç verilebilir fon talebi :

İki kısma ayrılabilir

-Birincisi firmaların yatırım için fon talepleri

-Diğeri ise tüketicilerin çeşitli nedenlerden kaynaklanan borç isteme arzularından oluşur.

Net tasarruflarla faiz haddi arasında artan fonksiyonel ilişki olmasına karşın, yaratılan banka parası faiz haddine karşı son derece duyarsızdır.

Ödünç verilebilir fon talebini gösteren yatırım amacına yönelik ödünç verilebilir fon talebi ile kişilerin likidite sağlamak ve tüketim harcamaları yapmak amacıyla ödünç verilebilir fon talepleri,faiz haddinin azalan fonksiyonlarıdır.

Bu teoriye göre piyasa faiz haddi ödünç verilebilir fonlar arz ve talebinin eşit olduğu düzeyde gerçekleşecektir. Görüldüğü gibi bu teori bir yandan reel faiz teorilerinin üzerinde durdukları reel sermaye arz ve talebini gözönüne alırken; Keynesyenlerin önem verdikleri para arz ve talebini etkileyen unsurları da dikkate almaktadır.

Faiz haddini ödünç verilebilir fonlar arz ve talebine bağlayan bu teoriyi açıklarken, fon arz ve talebinin faiz haddiyle ilişkisini göz önüne aldık.Fakat unutulmamalıdır ki bu arz ve talep sadece faiz haddine bağlı değildir.

Tasarruf faiz haddi yanında toplam gelir düzeyine toplumdaki gelir dağılımına, paranın satın alma gücünün düşüp düşmemesi konusunda ön yargılara ve benzeri faktörlere bağlıdır.

Bankaların kredileri,faiz haddi yanında, merkez bankasının para politikasına, bankaların kanuni karşılık oranlarına, vb.faktörlere bağlıdır.

Yatırım amacına yönelik fon talebi ,faiz haddi yanında,kapitalin marjinal verimliliğine,toplam gelir düzeyine ekonomide monopolleşme koşullarının varlığına bağlıdır.(27)

---

(27) Dinler, s. 427-428

Kişilerin tüketim ya da likidite amacıyla para talepleri ise, yine faiz haddi yanında ekonominin yapısıyla konjonktürel faktörlere bağlıdır.

Ekonomistler,prodüktiviteye sermayenin doğal bir sonucu olarak bakarlar.Tıpkı ekin için toprağın şart olması gibi.Bunlara göre faiz vardır.Çünkü sermaye üretim artışına yol açmaktadır.Sermayenin üretken olduğu gerçeğine kimse karşı çıkamaz.Fakat sermayenin üretken olması faizin belirli bir oranda ödenmesinin nedenini açıklayamaz.Sermayenin üretkenliğinden dolayı faiz ödeniyorsa, üretkenliğin kendisi,belirli bir dönemde belirli bir ülkede sektöre bağlı olarak değiştiği için faizin de değişken olması gereklidir.Ayrıca sermaye, emeğin daha fazla üretim yapmasına yardım ediyorsa,emeksiz hiçbirşey üretilmeyeceği için bu üretim fazlasında emeğin ve sermayenin payı ne kadardır? (28)

Öte yandan, tüketime dönük krediler,genellikle üretken sayılmazlar.Bunanla birlikte bu tür kredilerde de faiz ödenmesi zorunludur.Tüketime dönük krediler de sermaye üretken olmadığı halde belirli bir faiz yüzdesinin ödenme nedeni açık değildir. Zengin krediyi araba almak için kullanır, oysa yoksul aldığı kredileri zorunlu gereksinmelerini karşılamak için harcar.

Gerçekte en çok kabul gören faizin marjinal üretkenlik teorisi de dahil tüm faiz teorileri derinlik ve genişlikten yoksundur. Bu teoriler açıkça ekonomik sistemin dinamik olduğunu unutmaktadır. Ekonomideki denge, tasarruf ve yatırım yapısındaki değişimle, nüfusun değişmesi,zevklerin değişmesi hayat düzeyi ve değerlerinin değişmesi ile sürekli olarak bozulacaktır.Ekonomik faaliyetler içerisinde,bütün bu değişkenler karşılıklı olarak birbirlerini etkiler.Bu değişkenlerin hareketliliğini bir tarafa itmek ekonomik sistemdeki değişmelerde temel olgulara değer vermemektir.

---

(28) Mannan, Teori-Pratik, s.232

Açıklamaya çalışıldığı üzere faiz ve faiz oranının kabul edilebilir genel geçer bir açıklaması yapılamamaktadır. Kabul edilen varsayımlara ve subjektif psikolojik etkenlere dayandırılarak birbirinden çok farklı teoriler ortaya atılmaktadır. Bunların hangisinin kabul göreceğini önceden söylemek hemen hemen imkansızdır. Kaldı ki Keynes'in "Öyle görünüyor ki faiz,istihdam düzeyini sınırlamakta kendine özgü bir rol oynamaktadır.Çünkü sermayenin marjinal verimliliğini düşürmektedir" görüşünü kabul edersek faizin pek de yararlı bir fonksiyon görmediği noktasına gelebiliriz. Faiz olmazsa olmaz bir kavram değildir dediğimizde biz de yanlış bir değerlendirmede bulunuyoruz. Ancak sonuçta faiz yararlı mıdır? zararlı mıdır? sorusuna yetkin bir cevap vermek mümkün değildir dersek yanlış olmayız.

Faiz kavramına bazı eleştiriler getiren ekonomistlerden Mitchels şöyle diyor:Durum iyi olduğu zaman fiyatlar artar,kar payı yükselir.İşadamı bol bol borç alır ve üretimini artırır.Ne var ki böylesine bir bolluk kendi kendini bozacak bir şekilde işler. Borçlanmanın gerisinde yatan sağlam dayanak cari faiz yüzdesi için sermayeye çevrilen gelecekteki net gelirdir.Faiz oranı arttığı zaman ki bolluk zamanında böyledir,belirli,az güvenilir hale gelmektedir.Bundan başka net gelirler fiyatların birdenbire fırladığı iyimser günlerde umut edilenden daha az olmuştur.Fiyatlar sürekli arttırılmaz. Maliyetler artar ve bu artış karı olumsuz olarak etkiler.Banka rezervleri azalır ve ek kar sağlanması güçleşir.Gittikçe azalan karlara bir de yüksek faiz eklenince, alacaklı endişelenmeye, ürkmeye başlar.Böylesi gergin bir ortamda hafif bir sıkıntı dıştan etkilenebilir görünen dengesiz ekonomik yapıyı sarsacak, nakit ihtiyacı başgösterecek ve ivedilikle iş alanlarına yayılacaktır.Ödemeleri zorlayacak ve borçluya borcunu ödemesi için baskı yapacaktır. Böylece bolluk ekonomik durgunluğun izlediği bir krizle son bulacaktır.(29)

---

(29) Mannan, Teori-Pratik, s.243

Ayrıca yüksek faiz oranı borcun fiyatını oluşturmaktadır. Borçlanan ülkeler gördüler ki yüksek faiz oranı elde edebildikleri finansmanların tümünü yutmakta, bu ülkeler için yük olmaktadır. Bu yük ancak gelişmiş ülkelerdeki gerçek faiz oranlarının düşürülmesiyle azalabilir.(30)

Gömülemenin ekonomi için iyi bir durum olmadığı bilinmektedir .Paranın sabit manası ile rolünü izah etmek için en güzel tasvirlerden birini " Tabii iktisat nizamı "adlı kitabında Silvio Gesell şöyle ortaya koymuştur. A ve B iki şahıstır. Zaman ve mesafe amilleri aralarını açmıştır. Bunlar demir ile un mübadele etmek isterler. Bu gayeyi gerçekleştirmek için de paraya muhtaçtırlar. Para üçüncü havza olan C dir. C filhal matlup olan mübadeleyi gerçekleştirmeye muktedir olduğu gibi aynı zamanda bu mübadeleyi geciktirmeye yahut engelleyip tamamen mani olmaya da muktedirdir. Çünkü C nin malik bulunduğu para amili kendisine, mübadele ameliyesinin tamamlanacağı vakti seçme hürriyetini verir. Bilinen gerçeklerdendir ki, C bu kuvvet için yani malik olduğu fonksiyon sebebiyle bir fayda (faiz) fiyatı talep edecektir. Yine malumdur ki, A ve B den herbirinin buğday ve demire bir vergi (faiz) ödemekten asla kurtuluşları yoktur. Zira bu vergiyi ödemeyi reddettikleri taktirde para piyasadan çekilir ve onlardan her biri, paranın piyasadan çekilmesi yüzünden büyük bir zararı yüklendikleri gibi satış tamamlanmadan çekilmek zorunda kalırlar. Parayı taşıyanda öyle bir kuvvet vardır ki, artık paralı kimse dilerse verir, dilerse toplumu mahrum eder. Bu içsel tutarlılığı olan analize katılmamak mümkün değildir.(31)

---

(30) Paulo Nevhaus, Dalgalandan Faiz Oranları ve Gelişmekte Olan Ülke Borçları, Finance and Development, Sayı 4, Aralık 1982, s.101

(31) Mahmut Ebussuud, İslami İktisadın Esasları, İstanbul, Fatih Matbaası, 1969, s.53-54

Şunu da göz önüne alacak olursak kapitalist iktisadi düzende üretim faktörleri dörde ayrılmıştır: Emek, toprak, teşebbüs ve sermaye. Demek ki sermaye ve teşebbüs birbirinden ayrılmış olmaktadır. O ayrılma, üretim gelirlerinden faize müstakil bir yer sağlayabilmek içindir. Bu dört faktör olunca, bunların faktör gelirleri olur. Bunlar da, emeğin ücret, toprağın rant ve kira, sermayenin faiz, teşebbüsün de kardır. Faizi kaldırdığımız zaman, teşebbüs faktörü ile sermaye faktörü birleşir ve bunların gelirinin adı kar olmuş olur. (32)

BÖLÜM 1.3 : FAİZİN KALDIRILMASI

Buraya kadar anlatılanlara bakılacak olursa faiz hakkında olumsuz bir kanaat oluştuğu görülecektir. Yalnız burada faizin tamamen yararsız ve boş bir kavram olduğunu söylemiyoruz. Ancak faizi reddedeceksek İslam Ekonomisinin bazı aksiyomlarını kabul etmek durumundayız.

A . Temel Aksiyomlar :

— Esasen insan hayatının bir parçası olan ekonomik meseleye bütünden ayrı bakılmış ve ona müstakil bir hüviyet verilmiştir. Bu inanç öyle yayılmış ve kökleşmiş ki , ekonomi ilmi zamanla hayatın temel kaidesi addedilir olmuştur. Bu inanç ekonomik meselelerin çözümünü imkansız kılan bir anlayıştır ve gayri ilmidir.

— İktisattaki kargaşanın özü, insanın diğer yönlerinin terkedilerek gerçekte düşüncemizin bir fantezisi olan "homoeconomicus" un ilmi bir aksiyom olarak kabulüyle alakalıdır. Menfaati varlığımızın esas gayesi saymak, insanın faaliyet sahasını keyfi olarak daraltmak demektir. İnsan yalnız üretmek ve tüketmek için yaratılmamıştır.

(32) Sabahattin Zaim, İslam-İnsan-Ekonomi, İstanbul, Yeni Asya Yayınları, 1992

__Faizsiz Ekonomik Sistem (FES) ' de kazançla riziko aynı taraftadır. Faizde, kazançla riziko aynı tarafta değildir.

__Piyasa dengesinin korunması esastır. Arz ve talebin kendiliğinden karşılaşması sonucu piyasada oluşacak normal dengeyi ve fiyatı bozacak her türlü suni müdahale ve tecavüz önlenmelidir. Bunun için karaborsacılık, haksız rekabet ve şahsi tekeller yasaklanmıştır.

__Serbest teşebbüs teşvik edilmiş ve desteklenmiştir.

__Özel mülkiyet ve servet edinme serbesttir.

__Devlet toplumun çıkarları söz konusu olduğunda ekonomiye müdahale edebilir ve gerekli gördüğü alanlarda ferdi hürriyetleri kısıtlayabilir.

__Paranın gömülenmesi ekonomik sirkülasyonu kesintiye uğratacağından yasaklanmıştır.

__Fertler , bir yıl süre ile, asli ihtiyaçları ve borçlarından başka bir serveti mülkiyetinde bulunduran kimse onun 1/40' ını toplumun ihtiyacı olan kesimlere zekat olarak dağıtmak zorundadır.

__Üretim, zaruri , temel rahatlık ve kolaylıkları karşılayacak tüketim mallarına ve sermaye mallarına yönelik olacaktır ve bu hususta sınırlamalar getirilmiştir.

__FES , tüketimdeki mecburi sınırlamalar nedeniyle , gelirin uzun-dönemde tüketim ve yatırım arasındaki tahsis modeli ;tüketim malları yatırımlarının aksine , marjinal etkinliği daha yüksek olan sermaye mallarının yatırımlarına daha fazla ağırlık verir. Tüketim cephesinden hayatın zaruri ve rahatlık - kolaylık sağlayan ihtiyaçlarına yapılacak harcamalar israfa yol açmayacağından net gelirin büyük olması da problem doğurmayacaktır. Bu yüzden fert ,tüketim-yatırım düzeyindeki farksızlık eğrilerinde zamanlararası tüketim düzeyinde modern ekonomideki tüketiciye benzemeyen bir doyma noktasına sahiptir.

__Faizin tüketim bazında izah edilen ferdi ve sosyal zaman tercihinin , FES çerçevesinde savunulması mümkün değildir. Onlar fert ve topluma ait sermayenin marjinal verimliliği ile yer değiştirmiştir. Ferdi tercihler bugünün ve yarının yatırım hasılları arasında olmaktadır.

_Tasarrufun ısrarla, tüketim bahasına gerçekleşebileceği iddiası üzerinde ısrarla durulmaktadır. Sermaye büyüme formüllerinin çoğunda tüketim ile yatırım arasında hakim bir zıtlık olduğuna inanılmakta ve bazı kalemler lehine hiç olmazsa kalkınmanın başlangıç safhasında, hiçbir ayırım yapılmaksızın tüketimi kısma teklifi yapılmaktadır. Böylece büyüme teorisi, insan refahını maddi sermaye mallarındaki artışın dolaylı bir sonucu olarak görmektedir. Bu anlayışın bir diğer sonucu, yeniden gelir dağılımının büyüme teorisinin dışında kalan ama ona ait deruni bir fikir alanı olarak bakılması, daha doğrusu başka bir yönden de sermaye teşekkülüne mani olan bir faktör olarak kabul edilmesidir.(33)

_Büyüme ve kalkınma ayırımında kalkınmayı tercih ederken kalkınmanın; sosyo-ekonomik yapısal bir değişimi içeren, büyümeden daha geniş boyutlara sahip bir kavram olduğu noktasından hareket edilmiştir.

B. Faizsiz Sisteme Giriş

Faiz hakkında iktisatçıların değişik görüşlerine geçmeden önce İslam' da faiz anlayışını ortaya koymaya çalışalım.

İslami literatürde faizin her türü "Riba "olarak geçmektedir. Riba; nema bulup artmak ve yüksek yere çıkmak manasındadır. İki malın birbirleriyle olan mübadelesinde bir taraftan karşılık olmaksızın verilen fazla miktar bir ribadır.

---

(33) Nurkse, Problem of Capital Formation In Undeveloped Countries, Oxford University Press, N.Y., 1953, s.142

Riba çeşitleri itibariyle üçe ayrılır.

-Ribaün-esie(veresiye alışveriş faizi), Kredi münasebetleri, vadeler halinde faizlendirilerek tanzim etme esasına dayanmaktadır. Aynı cinsten iki şeyin birini değeri karşılığında veresiye olarak satmaktır veya aynı cinsten olup da, ölçüsü veya tartısı, ya da uzunluğu ve adedi olduğu hususunda fikir birliği bulunan iki şeyden birini, diğeri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir ki, miktarları eşitte olsa doğru değildir. İslam öncesi Araplar arasında pek yaygın olan ribaün-eise vadesinde ödenmeyen borç için tanınan ek süreye göre ana paraya eklenen ilave bir ödemedir. Onun için buna cahiliyet ribası da denir. Günümüzdeki kredi işlemlerindeki faizde bu kategoriye girmektedir.(34)

-Riba'ül-fazl (fazlalık faizi) ise aynı cinsten iki malın mübadelesi veya borçlanması halinde, herhangi bir fazlalığın talep edilmesiyle veya borçlanması halinde doğmaktadır.(35)

-Beyu'l-garar (geleceğe yönelik ticaret), belirsizliğe dayandığı takdirde yasaktır. Şöyle ki, kaybolmuş bir devenin, ya da henüz olgunlaşmamış tahul veya meyvaların, tavlada ya da ağacında satışı, karşılıklar arasında belirsizlik meydana getirmektedir.(36)

Faiz, ister krediyi alanın bunu kullanma bedeli olarak tanımlansın, ister kapitalin kendi değerinden daha fazla değer elde edebileceği kuralına dayansın veya tasarrufların tüketiminin erteleme bedeli olarak değerlendirilsin, bu konudaki bütün tariflerde ortak nokta kapital sahibinin verdiği miktar karşısında bir süre sonra bir fazlalık sağladığıdır. Bu fazlalık, her nasıl olursa olsun yasaklanmıştır.

---

(34) Selim Tarlan, İslam' da Faiz, Maliye Yazıları, No.1, 6/7 /1986,s.55

(35) A.e., s.55

(36) A.e., s.55

Geçmişte uzun bir zaman para da üretim maksatlarından ziyade tüketim maddesi olarak kullanıldığından bunun karşılığında da bir artış beklenmemesi gerekir.Yani bizim karşı olduğumuz paranın para kazanması olgusuna gelmiş oluyoruz.Bu da İslam ekonomisinde yasaklanmıştır.

Faiz yasağının fiki nedenleri :

a) Haksız iktisap niteliği: Faiz birinin malını karşılıksız almaktır.Karşılıksız kazanç ise apaçık bir haksızlıktır.(37)

b) Tembellik ve atalete yol açma : Faiz insanları gayret sarfedip riske girerek üretimden kazanç sağlamak yerine kolay ve külfetsiz yol olan faizcilikle kazanç elde etmeye iter. Bu ise kabiliyetli kimseleri üretimden ve verimli iktisadi faaliyetlere girişmekten alıkoyar ve topluma faydalı olmalarını engeller. Halbuki dünya ticaret, sanat ve hizmet ile ayakta durur. Eğer ticaret aleminde faiz ile gücünü ortaya koyan sermayedarın faizcilik kudreti elinden alınca ticari değerlerinin kalmayacağı farzolunabiliyorsa ; o halde bunların fayda sağlayan değerli faktörlerden olmadıklarını ve büyük sermayeleri ellerinde hapsedmeye haklarının olmadığını kabul etmek gerekir. Yok sermayedarlar cidden teşebbüs kabiliyeti olan kimselerse o zaman faizcilik bunları gerçek iktisadi faaliyetlerden alıkoyuyor demektir.(38)

c) Dayanışma fikrini öldürme : Faizcilik insanlar arasındaki karşılıklı ödünç vermek şeklindeki hayır ve yardımlaşmanın kesilmesine ve dolayısıyla toplum dayanışmasına engel olur.(39)

d) Fakirden zengine gelir transferi :Faize izin vermek fakirden sermayedara mal aktarılmasına yol açar.Bunun sosyal bir açıklaması olamaz.(40)

---

(37) Cihangir Akın, Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, İstanbul, Kayıhan Yayınevi, 1986, s.58

(38) A.e., s.58

(39) A.e., s.58

(40) A.e., s.58

Faiz yasağının ekonomik mantığı :

Bu delilleri ve karşı görüşleri şöyle özetleyebiliriz.

a) Riske katılma :Faizi temize çıkaran ilk delil.Başkasına borç veren kimsenin parası riske maruzdur. Borç alan bu parayı şahsi ihtiyaçlarını gidermekle kullanıyorsa o halde karşılığı olan ücreti de ödemelidir. Eğer ticari kazanç sağlayan bir alanda kullanıyorsa bu paranın payını (faiz olarak) ödemelidir. Bu iddiaya karşı şu söylenebilir. Riskin karşılığı faiz değil, olsa olsa borcu garantiye bağlayacak olan bir teminat olabilir. Başkasını kendi nefesine tercih ancak manevi haz veren yüksek bir ahlaki davranıştır. Bunun faiz gibi maddi bir kazanç alet edilmesi doğru olmaz. Faiz zarar karşılığı da olamaz, zira borç verenin verdiği borç vadesi geldiğinde aynen iade edileceğinden zarar söz konusu değildir. Ücret de alamaz, zira bir emek karşılığı değildir. Nihayet, borçluya paradan faydalanma fırsatı tanındığından dolayı böyle bir pay makul görülebiliyorsa da,bu da ihtiyaç içindeki borçlu için değil,aldığı parayı ticarete kullanan kimse için söz konusu olabilir.Mamafih,madem ki borç veren kimse atıl parasını gelir sağlamayan bir işte kullanmak amacındadır,o halde en doğru yol parasını verip faiz alacağına kar zarara katılmasıdır.(41)

b) Fırsat maliyeti : Ticari amaçlı borçlanmalarda faizi savunanlar fırsat verme veya fırsat maliyetinden hareket ederler.Mamafih bu hakkın özünü ise açıklamakta güçlük çekmektedirler.Zira fırsat verenin zaman içinde parasıyla aynı fırsatları değerlendireceği şüpheli olduğu gibi,borç alanın da faizi verecek şekilde kesin ve garantili bir gelir elde etmesi de çoğu kez mümkün ve makul değildir.Fırsat maliyeti ile meçhul ve şüpheli bir kazançtan,zamana göre garantili ve kesin bir oranda önden tayin edilmiş bir ödememin(faiz)makul bir açıklaması yapılamamaktadır.(42)

---

(41) Siddıqı, Banking Without Interest, 2nd ed., Islamic Publications, Lahore, 1976, s.101

(42) A.e., s.101

c) Verimlilik : İşin mahiyetine bağlıdır.Kar cezbetmek bizatihi verimli olan sermayenin ayrılmaz bir özelliğidir.Onun için faiz gereklidir denmektedir. Halbuki sermaye bu özelliği ancak verimli ve faydalı işlerde kullanıldığı zaman göstermektedir.Faydalı ve verimli işler ise her zaman karlı olmayabilir.Bütün bunlar bir yana sermayenin her zaman kar sağlayacağı garantili değildir.(43)

d) Subjektiflik: Faizin insanın bugünü yarına tercih etmesinin yani zaman tercihinin bir karşılığı olduğu iddiasına gelince,subjektif ve yanıltıcıdır.Acaba insanoglu gerçekten bugünün yarından daha değerli olduğuna inanmakta mıdır? Öyle olduğu kabul edilse bile,niçin bugün kazandıklarımı bugün harcamayıp birazını gelecek için ayırmaya çalışırlar.Zira insanlar geleceğin bilinmeyen ihtiyaçlarını kafalarında olduğundan fazla büyütürler ve şimdiki zamana - nasıl olsa geçiyor diye - nazaran daha fazla endişe duyarlar.Hem zaten insanın bütün çabası istikbalini emniyet altına almak,huzur ve rahata kavuşmak değil midir? Kaldı ki faiz şöyle veya böyle nisbi bir unsur olan zaman konusunda yapılacak bir tercihin hiçbir zaman karşılığı olamaz.(44)

Faizin kaldırılması:

Problemler:

1.Sıfır faizin Faizsiz Ekonomik Sistem (FES)için gerekli fakat yeterli şart olmaması :Faiz olmayan bir ekonomi İslam ekonomisi demek değildir.Nitekim sosyalist ekonomide de faiz olmayabileceğini işaret edebiliriz.(45)

2. Faizin pratik bir mali politika amacı olması :Faiz ekonomide adaletsizlikleri doğuran olaylar zincirinde önemli bir halkayı teşkil etmekle beraber, onun pratik bir mali tedbir aracı olarak kullanımının rahatlığını gözden uzak tutmamak gerekir.

---

(43) Akın, s.60

(44) A.e., s.60

(45) A.e., s.61

3. Faizin fonksiyonlarının FES de de yerine getirilmesi gereği:FES de faiz haddi nihai olarak kalkacak olsa bile,şayet ekonomi yeterince gelişmemişse onun ekonomik yönden arzu edilen fonksiyonlarının yerine getirilmesine ihtiyaç duyulacaktır.Statik yapıda bu fonksiyonlar ;1 Kıt sermaye kaynaklarının dağıtım, 2 Kaynakların iktisadi kullanımının inkişafı,3 Enflasyonist bir gidişte tasarruf erbabının nakit mevcutlarının reel değerinin muhafaza edilmesidir.(46)

Kapitalist ekonomi faizi haklı gösterirken,üretim ameliyesinin çekip çevrilmesinde gerekli olan sermaye arzının devamlılığını temin edebilmek için ona yapılan başlangıç masrafının (faiz) gerekliliğini ileri sürmektedir.Bu iddia aslında, şayet, faizin üretimden elde edilen fiili hasılat ile alakası olsaydı kabul edilebilirdi ve bu durumda faiz haddi hasılatın büyüme oranına paralel bir gelişme gösterecekti. Halbuki faiz haddi gerçekte,fiili hasıla ve gelirin ne olabileceğine bakmaksızın veri bir seviyede sabittir.Bunun için sermayenin marjinal etkinliği düşerken,faiz bazı girdilerin kullanımını da engeller. Kaynaklarda düşük istihdam üretimi düşürür. Bu durumda firmalar mevcut kar seviyelerini idame ettirebilmek amacıyla,ya ürünleri daha yüksek fiyata satarak ve mevcut işgücünü düşük ücretlerle istihdam edecekler veya işsizlik başgörecektir.Bu husus bir başka açıdan ele alınmış,faiz haddi yükselirken yatırımlarda dolayısıyla ekonomide prodüktif faaliyetlerde ve istihdamda gerileme olduğu ortaya konmuştur.Sermaye stoku fonksiyonel olarak doğrudan yatırım programları ile ilgili olduğundan aynı şekilde o da geriler.(47)O halde faiz haddi istihdam hacminin sınırlanmasında özel bir rol oynuyor demektir.(48)

Keynes, Gessel'in teorisini yorumlarken bir başka yerde "gerçek sermayenin gelişmesi paramın faiz haddi ile engellenmiştir. Böyle bir engelin bulunmaması halinde modern dünyada bu gelişme o

---

(46) Akın, s.61

(47) Choudhury, s.56

(48) J.M.Keynes, Genel Teori, İstanbul, Minnetoğlu Yayınları, 1980, s.231

kadar hızlı olacaktır ki, hiç kimse, hemen pek de kısa bir sürede olmasa bile paranın faiz haddinin gerekliliğinden söz açamaz hale gelecektir. Şu halde herşeyden önce paranın faiz rayicinin indirilmesi önemlidir" diyerek bu gerçeği dile getirmektedir. Şu halde alternatifini ortaya koyduktan sonra faizde ısrar etmenin bir anlamı kalmayacaktır.

Faizin iktisadi etkinlik ve büyümeye sistemin yapısı icabı katkıda bulunuyor görünmesi sosyo-ekonomik yönden durması ve haklı gösterilmesi için yeterli bir sebep değildir. Ekonomideki rahatsızlık ve dalgalanmaların tamamıyla modern banka ve kredi organizasyonunun tabiatından doğduğunu ileri süren Hayek " Bankaların kredileri (faizli) ekonomik kalkınmayı daha öteye götürmenin bir aracı olarak kullanılmasına müsaade edildiği müddetçe daha uzun bir süre ticaret muhitinde devrevi dalgalanmalara tahammül gerekecektir. Bu bir bakıma, yükseltelen kalkınma hızı için ödeyeceğimiz fiyattır. Bu ise halkın yaptığı gönüllü tasarruflarla mümkündür ve dolayısıyla bunu onlardan (faizle) koparma mecburiyeti vardır " diyerek bu gerçeğe değinmektedir. (49)

Faizin kaldırılması sermayesi bol olan ve bu doygunluk nedeniyle yerli sermayenin massedilmesinde eksiklik olan ülkelerde bir problem doğurmaz. Ama sermaye kıt olan Türkiye gibi ülkelerde böyle bir durumun düşünülmesi fazla iyimserlik olur. İşte hangi sistem olursa olsun sermaye kıt dinamik bir ekonomide faizin bu fonksiyonlarını yerine getirecek alternatif politika ve araçlara ihtiyaç vardır. Faizin fonksiyonel boşluğunu dolduracak optimal alternatiflerin tesis edilip, tedricen geliştirilmesi de sosyo-ekonomik yönden gerekli amaçlara sarsıntısız bir tarzda ulaşılması bakımından büyük öneme haizdir. Bu alternatifler kesin ve genel geçer alternatifler olmayıp halen üzerinde çalışılmaktadır.

---

(49) F.A.Fon; Monetary and Trade Cycle, London, 1929, s.189-190

BÖLÜM.1.4 FAİZE ALTERNATİF OLARAK MUDARABA (EMEK -SERMAYE ŞİRKETİ VEYA KAR ZARAR ORTAKLIĞI)

Kar zarar ortaklığı (KZO) veya mudarebe sistemi bugün için faizin yerine kullanılabilir bir mekanizma olmakla beraber yegane ve vazgeçilmez bir alternatif anlamına da gelmemektedir. FES in bünyesine uygun optimal başka sistemlerle değiştirilebileceği gibi başka metodlarla desteklenmesinde herhangi bir sakınca ve engel yoktur.

1. Mudarabanın tanımı : Mudaraba , taraflardan birinin sermaye koyması, öbür ortağın ise emek ve tecrübesini katması suretiyle kurulan kar ortaklığına denilmektedir. Bu çeşit ticaret ortaklıklarında, sonuçta teşekkül edecek karın paylaşılma oranı akit sırasında belirlenmektedir. Mudaraba ortaklığının geçerli para ile yapılması ve sermaye akit sırasında mudaraba teslimi, paylaşılacak karın miktarı olarak değil de, mutlaka oran şeklinde belirlenmesi esastır. Mudarabe aktinde sermaye sahibine rabbül-mal, işi fiilen üstlenip yürüten ortağa ise müdarip adı verilmektedir.(50)

Sermayenin mudaribe teslim edilmesinden itibaren bu para artık İslam hukukunun emanet hükümlerine, sözleşmeye aykırı fiillerin vukuunda ise gasp hükümlerine tabi tutulur. Aktin herhangi bir nedenle bozulması durumunda mudarip işçi statüsüne geçmekte, ne kadar süre çalıştıysa emsal ücretlerde dikkate alınmak suretiyle kendisine sermayedar tarafından emeği ödenmektedir. Şartları tam, hükümleri net olan mudarabe aktinde yapılan masrafların ve oluşan zararların kardan düşülmesi, bu yetmediği takdirde sermayeden karşılanması usüldendir. Bu durumda taraflardan biri sermayeden diğeri ise emekten ve işten zarar etmiş olmaktadır. Yapılacak ticaretin yeri, süresi, niteliği gibi hususların mudarebe aktinde kayda bağlanması şart değildir. Buna göre mudarip ticaret amacıyla ve iyi niyetle her türlü alım satım işlemi

---

(50) Tarlan, s.57

yapabilmekte, gerekirse kendisine vekil tayin edebilmekte, malları emanet veya rehin olarak üçüncü kişilere bırakabilmekte, veresiye satışlar, kira sözleşmeleri ve havale işlemleri yapabilmektedir. Buna karşılık mudaribin sermayeyi yeni bir sözleşme ile üçüncü şahıslara ciro etmesi, sermayeyi ödünç olarak veya sadaka şeklinde vermesi, hibe etmesi mümkün değildir. Bu konudaki belki en önemli noktayı, mudaribin borçlanamamasına ilişkin kesin kural teşkil etmektedir. Mudaraba aktinde yer, süre, malın cinsi gibi konularda sınırlamaların varlığı halinde bu hükümler mudaribi bağlayıcı olmaktadır.(51)

Faize alternatif olarak gösterilen kar ortaklığı yani mudaraba ilkesi yukarıdaki gibi özetlenebilir. Burada bir sermayedar ki iş yapmak azminde olmayan, bir de sermayesi olmayıp iş yapmak azminde olan iki ayrı kişi görülmektedir. Bunların karşılaşmasını sağlayan mekanizma yine bankacılık sistemidir.

a. Mudarabanın şartları: Yukarıda kısaca özetlendiği halde tek tek ele alacak olursak.(52)

a) Konulacak şeyin özellikleri: Konulacak şeyin veya ana paranın şirket sermayesi olabilecek özelliklere sahip olması gerekir. Para ve derhal nakte çevrilebilir kıymetli evrak veya maden gibi. Bu yüzden eşya kira ve alacak ana para olamaz.

b) Kar payı belli bir oranda olması: Kar payının belli olması ve önceden oran olarak tesbit edilmesi esastır.

c) Mudaribe verilen hissenin kardan olması : Mudaribin payının kardan verilmesi şarttır. Dolayısıyla bu hissenin anaparanın veya anapara ile birlikte karın bir kısmından verilmesi uygun görülmez.

d) Şartların ihmali : Bu şartlardan birinin yerine gelmemesi halinde mudaraba mukavelesi fesh olur.

---

(51) Tarlan, s.57

(52) Akın, s.65

e) Mudaribin tasarruf yetkisi : Emin olan mudarip, rabbül-malın kendisine verdiği sermayeyi onun vekili olarak tasarruf eder.Kar elde ederse ona ortak olur.Zarar ve ziyan rabbül-male ait olur.(53)

f) Mutlak mudaraba durumu: Mutlak mudarabada mudarip mücerret akit ile mudarabanın gerektirdiği işleri yapmaya mezun olur.Mali mudarabayı kendi malı ile karıştıramaz,mudarabaya veremez.Ancak rabbül-mal mudaribi reyinde serbest bırakmışsa başka.

g) Mudaraba mallarında karışma: Mudaraba malının karışmasına izin verilmesi halinde hasıl olan kar,sermaye oranlarına göre paylaşılır.Yani mudaribin kendi sermayesine,payı da kendisine ait olur.Ayrıca mudaraba malının karı da rabbül-mal ile aralarında mukavelede öngörüldüğü şekilde paylaşılır.

h) Sınırlı mudaraba: Sınırlı mudarabada mudarip,rabbül-malın öngördüğü kayıt ve şartlara riayet etmek zorundadır.Aksi halde gasp durumuna düşer.

i) Fesih : Rübül-mal mudarabayı bir süre ile sınırlandırmışsa sürenin geçmesi ile akit münfesih olur.

j) Azil yetkisi: Rabbül-mal vekil durumunda olan mudaribi her an azledebileceği gibi,mudaripte istediği an kendiliğinden çekilebilir.

k) Mudaraba malının telef ve ziyanı: Mudaraba malının bir kısmı hata ile telef olursa öncelikle kardan mahsup olur,anaparaya sirayet ettirilmez.Zira sermaye asıl,kar tabi unsurdur.

Madarabanın özellikleri ve ekonomideki yeri:(54)

b. KZO nun özellikleri:

1. Dengeli bir ortaklıktır: Alalade ortaklıktan ziyade teşebbüs ve sermayeyi tarafların arzularına uygun biçimde,kabiliyet,emek ve maddi imkanları ölçüsünde biraraya getiren müşterek bir teşebbüstür.Çoğu kez sermayedar karlı görse bile çeşitli nedenlerle bir

(53) Akın, s.65-66

(54) A. e., s.67-68

teşebbüsün yürütülmesine birfiil katılmaktan ziyade finans yönünden katkıda bulunmayı uygun görebilir. Müteşebbis de sermaye desteğine ihtiyaç duymakla birlikte ortaklığa girip işine karışılmasını istemeyebilir. İşte bu durumlarda mudaraba tarafların bu müşterek arzularına aynı anda cevap verebilecek özelliğe sahiptir.(55)

2. Sermayedarı alakası: Kredi bir kere açıldıktan sonra ödünç veren kredinin nasıl kullanıldığı ile pek alakadar olmaz. Halbuki mudarabamın mükafatı olan kar önden bilinmeyen, girişimin başarısına bağlı olan değişken bir unsur olduğundan, hatta zarar da söz konusu olabileceğinden sermayedar KZO esasına dayalı bir girişime para yatırırken firmanın etkinliği, faaliyetin karlılığı ve fonların kullanımı ile faizli kredilerde olduğundan çok daha fazla alakalıdır.

c. Ekonomideki yeri:

FES içinde mudaraba (KZO)sadece emek-sermaye ortaklığı değil,bundan da öte bir anlam taşımaktadır.Bu bakımdan mudaraba tüm iktisadi ünitelerde kullanılabilecek tarzda geniş kapsamlı olarak düşünülmektedir.Özellikle faizsiz bankacılık bu prensibin işlerliği sayesinde hayatıyet kazanmaktadır.

Faiz kalkınca para doğrudan bankaların aracılığıyla yatırımlardan elde edilen fiili getirinin veya zararın paylaşılması yoluyla üretim ve tüketimde kullanılabilecektir.İşte böyle bir halde piyasa faiz haddi,serbest bırakıldığı zaman temettü artış oranlarına eşit olabilir.Böylece yatırım faaliyetleri daha prodüktif ameliyeler için sermaye temin ederken tüketim faaliyeti de üretimi teşvik edecektir.

Daha sonra Choudhury,Fisher'in analizinden yararlanarak FES de zamanlar arası optimal yatırım tahsislerinin nasıl yapılacağını ortaya koymuştur.FES te böyle bir yaklaşım zamanlar arası yatırım ve tüketim kararları konusunda tüketimden yana olan modern kapitalist teoriye karşı olarak, ferdi ve sosyal refahın ancak,gelirin,zamanlar (56)

(55) Uzair, s.199

(56) Choudhury, s.58

arasında ağırlıklı olarak reel yatırım için tahsisi yoluyla temin edebileceği fikrine terketmiştir.Bu yeni tercihin teorik mantığı FES teki aşağıda gösterilen yatırım tüketim zorunluluğu varsayımına dayanmaktadır.(57)

1. İslami bir toplumda tüketim önceliği;yaşamak için zaruri olanlar ile rahatlık ve kolaylık sağlayanlara verilmiştir.Düşünürlerin çoğu lüks üretim ve tüketimin karşısındadır.

2. Hangi tür olursa olsun malların aşırı üretim ve tüketimi tavsiye edilmez,zira bu hem üretim faktörlerinin ve hem de malların israfına yol açar.

3. Gelecek dönemde prodüktif kapasitenin gelişmesine imkan tanıyan,zaruri,rahatlık ve kolaylık sağlayacak malların ve daha fazla sermaye mallarının üretimi için yapılacak reel yatırımlar tarzındaki tasarruflar (KZO dayalı mevduatlar) büyük ölçüde teşvik görür.Bu ise FES te zamanlar arası üretimin nasıl büyüyüp gelişeceğini nereden kaynaklandığını gerçekten bize açıkça göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen varsayımları kabul edip etmememiz subjektif değerlendirmemize kalmaktadır.Burada doğru varsayım,yanlış varsayım diye bir ayırım yapıp yapmamamıza; eğer yapıyorsak doğru varsayımlara göre hareket edip etmememize veya Fridmancı yanlış varsayımlardan doğru teoriler kurulabilir fikrini benimsememize kadar bir çok değişik durum söz konusudur.

İslami tüketim davranışlarındaki zorunluluklar FES te gelirin zamanlar arası tahsisinde derhal bazı sonuçları da beraberinde getirmektedir.Sosyal yönden reel yatırım şeklindeki tasarruflar,daha az fiyat ve daha düşük istihdam ile gerçekleştirelecek üretim aracılığıyla daha büyük sosyal getiri doğuracaktır. Üretim; zaruri,temel rahatlık ve kolaylıkları karşılayacak tüketim mallarına ve sermaye mallarına yönelik olacaktır.Reel yatırım şeklindeki özel tasarruflar ferdi (58)

---

(57) Akın, s.70

(58) Choudhury, s.60

tasarruflar ve nakit mevcutları üzerinden zekat verilmesini de önleyecektir. Böylece zekatın büyüme ve dağıtım etkisi yatırımlardan sağlanan hasıla aracılığıyla topluma geçecektir.

İslamda yasaklanan ikinci tür faiz ribaül-fazl;

Bu peşin alışveriş esnasında ortaya çıkan fazlalıktan doğmaktadır. Mal alışverişinde cereyan eden bu faiz türü kredili veya borç olsun malın teslimini gerektirmektedir. Bu kredi faizlerinde olduğu gibi önceden belli sabit oran olarak, yatırım ve mali alışverişten KZO bazında elde edilen fiili kar oranına göre tayin edilecektir.(59)

İslami değerlendirme modellerinde, kapitalizasyon oranı veya iskonto oranı olarak kar oranı biliniyorsa da bu konuda bir iki makale hariç derinlemesine bir analiz yapılmış değildir. Bazı iktisatçılar iskonto oranı problemini, sermayenin maliyetinin fonksiyonu, zaman tercihinin marjinal oranı olarak görüp, tüketimin tehir edilmesine prim veren bir yaklaşım içindedirler. Bu yaklaşımın FES bazında uygunluğu bir hayli şüphelidir. Choudhury'nin iskonto haddinin tayini konusundaki kantitatif yaklaşımı İslami baza daha yakın görünmektedir. Ona göre islami değerlendirme modellerindeki iskonto haddi yani beklenen kar oranı esas olarak iki temel faktörün fonksiyonudur: 1. Gelecekteki yatırım getirilerinin riski ve 2. Tasarrufun zamanlararasındaki reel yatırım tarzındaki tahsisinden doğan yatırımların marjinal etkinliği dir.(60)

FES tam rekabet varsayımı kollektif işbirliğine terketmiştir. İşbirliği prensibinin mevcudiyeti çerçevesinde bir yatırımda riski başkasına kaydırmak isteyen artık yalnız değildir. Zira mudaraba tarafları riskli bir yatırımda kar-zarara ortak eden riski adilane dağıtan bir anlaşmadır. Bunun sonucu risk düşmekle kalmaz, aynı zamanda riskli teşebbüsler teşvik edilmiş olur. Gayri İslami bir(61)

---

(59) Choudhury, s.62

(60) A.e., s.2

(61) A.e., s.5

değerlendirme modelinde beklenen daha yüksek bir getiri riskten kaçınan bir yatırımcının daha yüksek bir kapitalizasyon oranı ile iskonto edilmesini gerektiren daha yüksek bir risk karşılığıdır. Halbuki İslami ekonomide riskli bir yatırımdan beklenen getiri, riskin derecesi düşmese bile yükselebilir ve kapitalizasyon oranı artmaktan ziyade düşebilir. Bu yüzden getiride bir artışın bir risk yüklenme primi olması gerekmez.

İslamdaki risk fikri batılı anlayıştan tamamen farklıdır. Modern iktisadın homoeconomicus insanında bir rasyonellik kriteri olan riskten kaçınmaya dayanan katı ve kuru davranış fikri; FES te yerini müteşebbisin riski yüklenmesini teşvik eden sosyal sorumluluk fikrine terketmiştir. Riskin dengeli dağıtımını sadece ferdi refah dağılımına etki etmekle kalmaz, aynı zamanda dolaylı olarak yatırımcının sermayesini riskli yatırımlara bağlama arzusunu da destekler.

Faizli kredilerde muhtemel zarar riskini ve külfetini mudiler bankaya ; banka ilave risk primleriyle işadamlarının sırtına yıkmaya çalışırken; eksik rekabet şartları altında küçük, hatta orta ölçekli firmalar silinir ve meydan fiyatlara hakim riskten kaçmakta mahir güçlü tekellerin elinde kalır, onlarda kullandıkları yüksek kredi kapasitesiyle kendilerine intikal eden yüksek maliyeti yine topluma ödetmekte güçlük çekmezler. Bu menfaat kısır döngüsü, toplumda sosyal çatışmanın da tohumlarının ekilmesinin başlangıcını teşkil eder. Halbuki faizsiz bankacılık işgücü ve sermayedarı normal ticari bir alışverişte olduğu gibi fiil KZO bazına dayalı olarak bir araya getirerek nimet ve külfet dengesini kurar. Tarafların menfaat çatışmasından ileri gelen riskten ve sorumluluktan kaçınma davranışını frenlemesine, dolayısıyla sosyal ahenge imkan tanır. (62)

Bütün bunlarla beraber FES için faizin yerine mudaraba gibi tek bir tedbir aracının geliştirilmesi maksat için yeterli olmayabilir. Tüm mümkün alternatiflerin denenmesi, bazı neticelerin alınması ve iyi bir seçim yapılabilmesi için yön tayini büyük önem taşımaktadır.

---

(62) Akın, s.74

Mudarabanın işleyişine bakacak olursak :(63)

a) Mudi ile banka ilişkileri ve yatırım hesabı: Bu modern bankalardaki vadeli mevduatın karşılığıdır.Mudaraba kastıyla vadeli olarak açılan bu hesap diğer kategori hesaplardan farklı olarak bankaca münhasıran KZO bazında yapacağı yatırımlarına tahsis edilir.Mudiler bundan böyle faiz değil, kardan pay alacaklardır.Hesaba yatırım hesabı dendiği gibi mudaraba hesabı da denmektedir.

Çift katlı mudarabanın üç üyesi arasında ikili ilişki sözkonusudur. Mudi (Rabbül-mal) ile banka (1.amil) ve banka ile işadamı(2.amil).İşte yatırım hesabı, mudi ile bankanın karşılıklı ilişkilerini düzenleyen bir nevi fon hesabıdır.İkinci kademe yani banka işadamı ilişkileri ayrı bir hesapta izlenir.

Önce mudi ile banka arasında bir mudaraba mukavelesi yapılacaktır.Mukavelede hesabın tabi olacağı şartlar ve KZO oranı belirtilecektir.Hasabın işleyiş esası şöyledir:

(1) Vade : Mudi kara hak kazanabilmek için parasını en az altı ay bu hesapta tutmak zorundadır.Bankanın daha kısa dönem için bilanço çıkarması halinde bu vade üç aya kadar düşürülebilmektedir.

(2) Bankaya yetki verme : Mudi vekili sıfatıyla bankaya işadamı ile yapacağı anlaşmanın şartlarını tesbite tam yetki verecektir.

(3) Müşterek cari hesap : Mudi banka ile müşterek vadeli bir hesabı cari bir hesap olarak açmayı kabul eder.Zira banka mudarabaya kendi sermayesini de katacaktır.Şartlı bir mudarabada ise (veya yatırımda) mevduat özel bir proje ile bağlantılı olduğundan müstakil hesapta izlenir ve münhasıran o projenin kar-zararını paylaşır.Açılan her vadeli mevduat hesabı,bankanın da sermayesini katmasıyla müşterek hesapta (yatırım hesabı)bir araya gelince ortaya cari bir fon hesabı çıkmaktadır.Böylece tek başına kaldığı sürece

---

(63) Muhammed Baqır el Sadr, İslam Ekonomisi Doktrini, İstanbul, Hicret Yayınları, 1978

aynen bir mudaraba teşkiline imkan vermeyen küçük hesaplar da değerlendirilmekte ve kabul edilebilmektedir.Çünkü banka açılan her hesabı ayrı ayrı değil global olarak bu fonlardan muhtelif mudaraba yatırımlarının tahsisinde kullanmaktadır.

(4). Kar : Çeşitli yatırımlara yayılmış olan yatırım hesabı fonlarından elde edilecek toplam kar,önce mutabık kalınan oranda banka ve işadamları arasında dağıtılır ve daha sonra mudi ve banka arasında mutabık kalınan orana göre mudilere, toplam yatırım hesabı, mevduat paylarına göre bölüştürülür.(64)

(5). Zararda mudi ve bankanın sorumluluğu: Banka bir zarara maruz kalırsa bunu işe soktuğu tüm sermayesine yuyacaktır.Tabii zararı yüklenecektir.Mamafih yatırım hesabı sahiplerinin taahhüt ve sorumluluğu yatırdıkları toplam mevduat ile sınırlıdır.Ancak banka kredi açmak suretiyle işi mudaraba sınırlarını aşacak şekilde genişletmişse kredilerden ve onun inikası olan zarar artışından mudiler değil,kendi yani ortak hissedarlar sorumludur.(65)

(6). Hesap kesilmesi : Banka üç aylık dönemlerde hesapları keserek tüm işin kar zararını tesbit eder.Mudiler kontratı sona erdirip bakiye parasını kar zarar durumuna göre çekebilir veya yalnız karını çekerek mukaveleyi yenileyebilir.(66)

(7). Vadeden önce çekme ve dönem arası yatırma : Mudiler yatırdıkları parayı üç aylık devrenin sonuna kadar diledikleri an talep edebilirler.Ödeme nakdi olarak yapılır ve mudaraba kontratı feshedilmiş sayıldığından kar zarara hak kazanılmaz.Kısmi çekişte kar zarar devre sonu hesaplanır.

b. Banka ile müteşebbis ilişkileri: Çift katlı mudarabayı tamamlayacak ikinci kademe mukavele,mudilerin vekili sıfatıyla banka ile işi bilfiil yürütecek olan müteşebbis arasında yapılır.Mukavelede

---

(64) Sıddıqı, s,32

(65) A.e., s.32

(66) A.e., s.33

mudarabanın tabi olacağı şartlar ve karşılıklı kar oranları tayin edilir.Müteşebbis adına bankadan tedarik edilen sermaye ile girişilen mudaraba işine ait tüm mali alışverişin izlendiği normal bir cari hesap açılır.Bu ilişkelerin esaslarını şöyle özetleyebiliriz.(67)

(1) Amilde aranan şartlar:

i- Mudaraba işinin mahiyeti ve sınırları banka dışından temin edilen sermayenin menşei ve tutarının belirtilmesi.

ii- Mudaraba işine ait mali alışverişin izleneceği bir cari hesap açılması, yatırıma ilişkin düzenli kayıt tutulması.

iii-Kar dağıtımına ilişkin şartların önceden belirlenmesi .Mudaraba hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla mukaveleye özel şartların konması veya tam serbestlik tanınması.

(2) Bankanın müdahale hakkı : Plansız ve düzensiz çalışma nedeniyle kesin zarar tehlikesi zuhur etmesi halinde banka onu örleyici adımlar atabilir.Normal olarak hesapları her an teftiş edebilir. Resmi, gayri resmi kayıtları isteyebilir.

(3) Amilin iş kapsamını genişletmesi: Mudaraba işinde amil, şahsi veya teşebbüsün ortaklarını sermaye arttırma hariç, iş için uzun vadeli kredi kullanarak bankanın mali taahhütlerini genişletme yetkisine sahip değildir.Bu yola giderse kredinin ödenmesi ve işin tehlikeye sokulmasından şahsen sorumlu olur.

(4) Kar oranı: Banka temin ettiği sermaye dolayısıyla önceden mutabık kalınan belli oranda müteşebbisin karından pay alacaktır. Banka politikasına göre sermaye iştirak için genel bir kar oranı da ilan ederler.Kar dağıtımından önce banka amilin hesaplarını denetleyebilir.

(5) Zarar ve sorumluluk : Amilin işten maruz kalacağı zarar bankadan temin edilen sermayeden karşılanır, yani zarar bankaca, dolayısıyla mudilerle müştereken yüklenilir. Bankanın mali sorumluluğu ise koyduğu sermaye ile sınırlıdır. Amil aktif üye olarak

---

(67) Sadr, s.330

işin yükünü çektiğinden muhtemel bir zarardan mali sorumluluğu ancak kardan mahrumiyet şeklinde ortaya çıkar. Bu durum düşünürler arasında derin fikir ayrılığına yol açmıştır. Birtakım teorisyenler amilin de diğer faktörler gibi zarara ortak olmasını savunmaktadırlar. Hatta amilin mal varlığı yok ise adli birtakım tedbirlerin oluşturulmasını uygun görenler dahi vardır.

(6) Sermayenin geri alınması : İş bitince veya mudaraba mukavelesindeki süre dolunca banka sermayesinin kar-zarar hesaplanmasından sonra artacak veya eksilecek olan bakiyesini geri çekebilir. Banka amilin muvafakatini almak kaydıyla sermayesini her zaman geri çekebilir.(68)

(7) İlave yatırım : Mudaraba işinin genişletilmesi için başka bir kaynaktan veya bankanın kendisinden munzam bir sermaye temini için yeni bir mukavele yapılması gerekir.(69)

(8) Yürüyen bir iş için sermaye temini : Müteşebbis yeni bir işe başlamak için bankadan mudaraba bazında sermaye teminini istiyorsa karşılıklı anlayış içinde ve gerekli denetlemeleri yaparak kar-zarar tayininde bir problem yoktur. Ama müteşebbis, halen bir fabrika veya bir ticaret ya da zirai bir teşebbüsü işletiyor olabilir ve bankaya başlangıçta sermayesini işe bağladığından kredi için yanaşabilir. Banka onun toplam aktiflerini bilmek zorundadır. Aksi halde sıhhatli kar-zarar tayin edilemez. Mevcutlarının değerinin takdir edilmesinde en çok bilinen metod ; makine, teçhizat ve bina gibi sabit kıymetlerle menkuller ve hammaddelerinin rayiç fiyatlarından piyasa değerinin tesbit edilmesidir. Mevcut peşin rayiç üzerinden yapılan takdir tutarı aktiflere eklenir. Böylece amilin sahip olduğu orijinal kapital ortaya çıkar. Banka ile ilişkilerindeki kar zarar bu değer bazına oturtulur. Bu takdirin tarafların güvenini kazanmış, işin ehli olan bir heyet tarafından yönetilmesi esastır. Diğer bir alternatifte; müteşebbisin tüm (70)

---

(68) Sıddıqı, s.28

(69) A.e., s.29

(70) A.e., s.29

sorumluluğu üstlenmesi kaydıyla anlaşmanın yapıldığı tarihteki değeri esas alınarak mevcutlarının değer takdirlerine ihtiyaç duyulmamasıdır.

Buraya kadar faizsiz bankacılığın vadeli mevduat karşısındaki tutumunu yatırım hesabı çerçevesinde belirtmeye çalıştık, şimdi tasarruf mevduatı durumunu ele alacağız.

a) Tasarruf mevduatı hesabı : Tasarruf mevduatı mudilerin gelirlerinden muhafaza ve ihtiyat saikiyle biriktirdikleri cüzi meblağlardan oluşur.Bu yüzden yatırım hesabı olduğu kadar,cari hesapları da tamamlayıcı bir fonksiyonu vardır.Mamafih esas olarak vadeli mevduat gibi kar-zarar bazında mudarabaya katılır,yatırım hesaplarının bir parçası olarak mütalaa edilir.Bu katagori mudiler, yatırım hesabından farklı olarak, asgari bir meblağ şartı olmadan hesap açabilecekleri gibi, mevduatlarını diledikleri anda çekme ve yatırma imkanlarına da sahiptir.(71)

b) İkras mevduatı hesabı : FES cari mevduat yerine ikame edilebilecek bir mevduattır. Banka, halkı, yatıracakları paranın talep ettikleri an geri ödeme sorumluluğunu yüklenmeyi kabul ederek bu tür mevduatı sağlam kredilere aktarmak için davet edebilir. Merkez bankası ile anlaşmak kaydıyla geri ödenmesi garanti edilecektir.Banka bunlarla faizsiz kredi açabilecektir. Banka bu fonları karlı gördüğü yerde kullanmakta serbesttir. Kar-zarar bankaya aittir.Hesap sahibi parasını her zaman tamamiyle geri çekme hakkına sahiptir. Bankanın hizmet kolaylıklarından ücretsiz istifade edebilmektedir. Halihazırda vadesiz mevduata benzemekte, faizsiz olarak tevdi edilen bu paralar özellikle faizsiz ikrazatta kullanılmaktadır. Emanet olarak para yatıran mudiler de bunun toplum yararına kullanılacağına inanarak tatmin olmaktadır.Burada mevduatın enflasyondan nasıl korunacağı sorunu açıkta kalmaktadır.(72)

---

(71) Uzair, s.144

(72) Sıddıqı, s.41-42

c) Cari mevduat hesabı : Cari mevduat hesabı muamele şekliyle tutulan paralardan oluşur. İş çevresinde genellikle kısa vadeli ödeme ve transfer kolaylıkları için yatırılan bir mevduattır. Yatırım saiki ikinci planda kalır ve devamlı işlektir. Bu yüzden yatırım hesabında kullanılmaz ve kar-zarara katılmaz. Mudi bankanın çek, havale gibi hizmet kolaylıklarından idari masrafları kapayacak muayyen bir hizmet masrafı karşılığında istifade eder. Bu fonlar bankada müşteri firmaların likidite durumunu ayarlayacak çok kısa vadeli kredi avanslarında kullanılır.(73)

d) Sosyal hizmet fonu hesabı : Bu, ekonomide sosyal mülahazalarla tesis edilecek fonlardan biridir. Sandığın hasılatı fertlerin ve mudilerin yaptığı bağışlardan ve verecekleri zekattan meydana gelir. Bu hasılat mudilerin başlarına gelecek bir kaza veya felakete karşı sigorta yerine geçer ve özellikle bunun için kullanılır. Fonun amacı hem faizsiz bir işbirliği ve sigortanın nüvesini teşkil etmek, hem de hayır yapmak isteyenlere yardımlarını ehil yerlere dağıtabilmelerinde kolaylık sağlayarak yardımcı olmaktır.(74)

BÖLÜM 1.5 : ORTAKLIK (MÜŞAREKE)

Mudarabada bir yanda işe karışmayan pasif bir sermayedar, diğer yandan emeğini ortaya koyan aktif bir müteşebbis olduğu halde müşarekede hem sermaye hem de emek aktif olarak ortaya konularak tam bir ortaklık kurulur. Tarafların yapacağı anlaşmada diğerinin çalışmasını engelleyecek herhangi bir şart getirilemez. Mudarabada mali zarar sermayedara ait olmakla beraber, müşarekede sermaye hisselerine göre paylaşılır.(75)

Müşareke prensibiyle sermaye temin ederken banka, ortaklarıyla kar dağıtım oranlarını anlaşma ile tayin etmekte serbesttir. Fakat karın önceden mutlaka tesbit edilmiş olması gerekmez. Bu şartlar altında

(73) Uzair, s.144-145

(74) Ahmed Abdül Aziz En Neccar, İslam Ekonomisine Giriş, İstanbul, Hilal Yayınevi, 1978, s.318

(75) Akın, s,149

banka müşarekede çeşitli alanlarda çalışılan firmalara göre kar oranlarının tesbitinde geniş bir elastikiyete sahip olabilecek demektir.

BÖLÜM 1.6: TEŞEBBÜSLERİN HİSSELERİNİ SATIN ALMA

Bankalar için yerleşik metodlardan biri, karlı ve verimli görülen ticari ve sınai teşebbüslerin hisse senetlerini satın alarak hissedar olmalarıdır. Modern ekonomide en başta gelen sermaye temin yollarından biri hisse senetlerinin satılmasıdır. Satın alınan hisse oranında ortak bir teşebbüsün mülkiyetine sahip olunur. Anonim şirket ve limited şirket bu tür ortaklıkların en yaygın tarzda kullanılan hukuki kalıbını teşkil eder.

Kar hissedarlara hisseleri oranında dağıtılır. Dağıtılmayan karlar muhtemel veya beklenmeyen zararlara mahsup edilebileceği gibi oto finansmana gidebilir. Zarar yine hisse oranında paylaşılır ve ortakların mali sorumluluğu sahip oldukları hisse senedi tutarı ile sınırlıdır. Hisse senedi piyasada alınıp satılabilir. Hisse senedi fiyatlarındaki dalgalanmalar büyük ölçüde mevcut veya gelecekte beklenen karlılığına bağlı olacaktır. Şüphesiz hisse senedi sahiplerinin mali sorumlulukları ve haklarıyla ilgili birçok soru akla gelebilecektir. Bunları cevaplandırabilmek veya çözüm bulmak zor olmayacaktır. Teşebbüslerin halihazır spekülasyona yatkın bünyelerinde yapılacak düzenlemelere kar-zarar dağıtımı ve hisse senedi alışverişinde FES mantığına uymayan uygulamalar ayıklandıktan sonra sağlam bir mali işleyiş mümkün olabilecektir.

Menkul kıymet borsalarında, spekülasyonun önlenmesi için, şu önlemler alınabilir.(76)

a. Ödünç alınmış fonlar dışında, öz-sermaye satışına izin verilmemelidir.

b. Hiç kimse, kendi mülkiyetinde olmayan veya asgari 6 ay ile 1 yıl arasında elinde tutmamış olduğu menkul kıymetleri satamamalıdır.

---

(76) M.Umar.Chapra, The Economic System of Islam, The Islamic Quarterly Vol. xiv, No. 1-4, 1970, s.25

BÖLÜM 1.7 : FAİZSİZ FİNANSMANDA TALİ ARAÇ VE METODLAR

KZO nun faize karşı asli alternatif olarak ele alınmasında uygulamada birtakım güçlük ve sıkıntılar ortaya çıkabilir.Zira sistemin KZO bazına oturtulması aniden olacak birşey değildir.Nitekim bazı düşünürler KZO nun mali alanlardaki uygulama güçlükleri karşısında haklı olarak diğer bazı metodların da kullanılması gereğine işaret etmişlerdir.Faizsiz sistemi tamamlayıcı mahiyette bir dizi alternatif yeni metod ve düzenlemeler şunlar olabilir:

1. Hizmet masrafı: Temin edilen fonun idari masraflarını karşılayacak bir meblağ ifade etmektedir.Faizin yerine ikame edilecek böyle bir sistemde, mudiler mevduatına ilave bir karşılık almazken ödünç alanlar sadece ana parasının üzerinde hizmet masrafı olarak küçük bir meblağ ödeyecektir.Bu tür bir görüş ekonomik bakımdan uygun görünmemektedir.(77)

2. Endekslleme : Endekslleme, mevduat ve avansların nominal değerinin ekonomideki genel fiyat seviyesindeki iniş ve çıkış oranlarına göre her yıl ayarlanması demektir.Bankanın bu bazda ödünç vermesi para değerinde düşüşün mevduat üzerindeki etkisini telafi edecektir.(78)

Endekslleme, enflasyonist bir ortamda parasal tasarrufların reel değerini korumada uygun bir faktör teşkil edebilir.Fakat banka yönünden avansların endekslenmesi bir dizi problem doğuracaktır. Enflasyonun çeşitli sektörlerin karlılığı üzerinde farklı etkiler meydana getirdiği bilinmektedir.Gelişmiş ülkelerde son tecrübeler enflasyonun; sanayii sektöründeki kar oranlarını genel fiyat artışlarıyla karşılarken, ticaret sektöründe büyük kar patlamalarına (79)

---

(77) Report of The Panel of Economists and Bankers, Submitted to Council of Islamic Ideology, Karachi, on 28th January, 1980, s.4

(78) A.e., s.4-5

(79) A.e., s.4-5

neden olduğunu göstermiştir. Aynı sıkıntı piyasanın tabii yapısı ya da devlet kontrolü nedeniyle zirai sektör için de söz konusudur. Kar haddi genel fiyat seviyesi altında seyreden bu sektöre verilen banka avanslarının endekslenmesi ise diğerlerine nazaran tamamen dezavantajlı bir durumdur ve haksızlığa yol açar. Müslüman iktisatçılar endeksleme konusunda ikiyi ayırırlar. Bir kısmı bu uygulamanın daha adil olacağını iddia ederken, diğerleri yukarıda olduğu gibi aksini ileri sürerler. Ama bütün bunların üstünde endeksleme İslam fakihleri tarafından reddedilmiştir. Onlar, ancak standart ölçü olarak hizmet etmesi için uygun bir malın alınması gerçek ihtiyaca cevap verebilir diye görüş ileri sürmüşlerdir. Bu hayli karışık üzerinde incelemeyi gerektiren bir meseledir. Kaldı ki veri bir dönemde kesin enflasyon oranlarının tesbit edildiğini ispata yarayan endekslerin hesaplanmasında birçok eksiklikler bulunduğunu söylemek pek de yanlış olmaz.

3. Yatırım müzayedesini : Sanayiinin orta ve uzun vadeli finansmanında faiz yerine kullanılacak bir diğer metod yatırım artırmasıdır. Bu sisteme göre ticaret bankaları münferiden veya uzun vadeli kredi açan mali kuruluşlarla birlikte bir konsorsiyum teşkil ederek desteklemek istedikleri sanayii projelerini en ince teferruatına kadar hazırlayacaklardır. Daha sonra konsorsiyum ilana çıkararak mevcut projeleri, orta veya uzun vadeli ihtiyaç duyulan, finansmanını karşılamak kaydıyla teklife açacak, teknik deyimle muhtemel yatırımcıları açık artırmaya davet ederek projeyi satın almaları için peyi sürmelerini istiyecektir. Konsorsiyum, projenin makul bir kar marjının dahil olduğu taban fiyatını tesbit ve ilan eder ve onun altına sürülecek peyi kabul etmez. Projeyi satın alan yatırımcı onun maliki durumunda olduğundan faaliyetleri sonucu doğacak kar zarar kendine aittir, artık bununla konsorsiyumla ilgisi yoktur. Alışverişi veresiye ödemeye dayalı bir satışla gerçekleştirilecek fakat tesisin mülkiyeti yatırımcıya ancak konsorsiyuma karşı tüm taahhatlerini yerine (80)

---

(80) Report of Panel..., s.14

getirmek kaydıyla geçebilecektir. Bu sistemin ekonomik yönden en göze çarpıcı avantajı; yatırımcı tarafından ödenen bedelin, etkin bir kaynak tahsisinin esası olan sermayenin nedret değerine, yeterli bir biçimde aksetmesidir. Bu düzenleme faize karşı en iyi ikinci çözüm olarak görünmektedir. Sistemin, yatırımların sosyal önceliğine cevap verebilmesini temin için, hükümet yatırımları, özel katagorilere ayırıp bunların maksimum para limitini tesbit edecek, böyle bir sınıra varılınca artırma o katagori yatırımlar için durdurulacaktır. Böylece kıt sermaye kaynakları beklenen kar oranları en yüksek olan yatırım katagorilerine kayacaktır. Mamafih teklifte, sistemin detaylarına inilmediğinden idari masrafların değerlendirilmesi güçtür.

4. Kiralama: Gelişmiş ülkelerde artan bir oranda önem kazanmakta olan uzun vadeli finansman metodudur. İki tip kiralama vardır. a) Finans kirası: Kiralayan ile kiracı arasında, kiracı tarafından o tür mevcutların fabrikatörü ve satıcılarından seçmiş ve kiralayanın satın almış olduğu mevcutları kiralamak için yapmış olduğu anlaşmaya dayanır. Kiralayanın, kiralanan şey üzerindeki mülkiyeti devam ederken; kiracı, belirli bir dönem içinde bu mevcutların mutabık kalınan kira bedeli karşılığı tasarruf hakkını elde eder. b) Çalıştırma kirası: Bu daha çok kısa vadeli kiralama düzenlemesine daha yakındır. Kira bedeli kiralayanın yüksek olan başlangıç sermaye masraflarını tam olarak kapatamamaktadır. Bakiye değer, teçhizatı elden çıkarma veya başkalarına kiralama suretiyle kapatılmaya çalışılmaktadır. Çalıştırma kirası münhasıran bilgisayarlar, motorlu araç gibi ilk tesis masrafi yüksek teçhizatta uygulanır. (81)

Bu metod bankaya; firmanın hesaplarını kontrole ihtiyaç hissetmeksizin, asgari riskle makul bir kar marjı temini imkanı vermektedir. Kiralanan teçhizat için kiracının kar-zararına bakılmadan banka veya temsilcisi tarafından kira bedeli alınabilmesinde de bir sakınca görülmediğinden uygun bir metod olarak kullanma imkanı olacak demektir.

---

(81) Report of Panel..., s.13

5. Murabaha : Bir malın, kendisine maloluş fiyatını alıcıya söylemek şartıyla, muayyen bir kar karşılığında onu satmaktır.(82)

Müşteri, bankadan belirli bir malı satın alma vaadinde bulunarak ondan murabaha yoluyla, onu mübayaa etmesini talep edebilir. Kar oranı anlaşmada belirtilir. Bu mevcut olmayan bir malın satışı değildir.Zira banka bir satıcı değildir.Müşterisinin yazılı talimatı üzerine malı satın alır ve ancak teslim aldıktan sonra müşteriye satar. Bu bakımdan lisans, marka gibi soyut şeylerde murabaha kullanılamaz. Uygulanabilirliği yanında, nisbeten basit ve zarar ihtimali az olduğundan murabahanın kapsamı, işin içine döner sermaye ihtiyaçlarının karşılanmasını da sokacak şekilde Pakistan hükümeti tarafından geniş tutulmuştur.Yine de faize arkadan bir kapı açılması gibi olduğundan tavsiye edilmemektedir.(83)

6. Vadeli satış: Mal bedelinin gerek kısmen gerekse taksitle olsun vadeli bir bazda ödenebileceği bir satıştır. Vadeli satışlar genellikle, malın maliyet fiyatı üzerine oturtulur.Bu tür satışta, fiyat malın cari fiyatının üzerinde olabilmektedir. Bir kısmı; hem peşin, hem de nisbeten yüksek olan vadeli fiyatın aynı anda teklif edilebileceğini, bir kısmını ise; vadeye göre fiyat yükseltilmesi suretiyle yapılan satışı faiz olarak kabul etmişlerdir.Birinci tip satış meşru olsa bile istismara yol açabileceğinden tehlikelidir. Sağlam olan peşin ve veresiyeden bahsetmeden normal tek fiyatla yapılan satıştır.Birinci tip satışın halihazır faizli işlemlere bir kılıf olma tehlikesi mevcuttur.Zira iç ticaret veya ithalat yoluyla girdi satın alabilmek için finansman ihtiyacı olan bankaya yanaşarak,bankadan daha yüksek bir fiyatla,fakat vadeli olarak almayı taahhüt etmeleri karşılığı bu malların kendileri için satın alınmasını talep ederler. Fiyat yükseltilmesi tabiatıyla dönemin kapsadığı zamanın uzunluğuna göre değişecektir. Bankalar fiyat yükseltilmesi nedeniyle fiilen ödedikleri bedelin üzerinde (84)

---

(82) Osman Şekerci, İslam Şirketler Hukuku : Emek-Sermaye Şirketi (el-Mudaraba), Doktora Tezi, İstanbul, Marifet Yayınları, 1981, s.299

(83) A.e., s.299

(84) Report of The Panel, s.13

garantili bir fazlalık elde edeceklerdir. Pratik yönden maksata çok uygun olduğundan bankalar faiz gibi sabit ve garantili bir gelir sağlayan bu metoda heves edecek, KZO yerine onu tercihe daha yatkın olacaklardır. Halbuki bu yola ancak KZO nun fizibil olmadığı durumlarda başvurmak gerekir. Mamafih buna rağmen faizsiz bankalar fiyatı yükselterek kredili veya vadeli satış yapabilmektedirler. Birincisi işine kimseyi hiçbir şekilde ortak istemeyen tüccarlara yapılır. Bu faizsiz bankalıcığın alternatif bir hizmet kolaylığıdır. İkincisi vadeli ödemenin makul olduğu uzun vadeli faaliyetlerde, faizsiz banka bunu inşaat sektöründe, inşaat alanında kullanabilecek ve emlak bankalarının düşük faizli kredilerine uygun bir alternatif teşkil edecektir.

7. **Selem satışı** ; Lügatta takdim manasına gelir. Peşin para veya peşin verilen başka bir mal ile veresiye bir mal satın alınaktır. Selem hükmü mülkiyetin husulüdür. Selem, vadeli satışın tersidir. Banka satıcı ile aralarında anlaşmada mutabık kalınan gelecekteki bir tarihte kendisine teslim edilecek bir malın bedelini peşin ödeyerek satın alabilecektir. Halbuki vadeli satışta banka bir kıymeti ilerideki bir tarihte ödenebilecek bir bedel ile değiştirmek için satar. Banka veya mali kurumlar muayyen kıymetleri satın alır ve bunları müşterilerine satarlar. Bu tür düzenlemeleri de mülkiyet ödenen taksitler oranda tedricen müşterilerine geçer. Selem'in değişik bir tarzı bina, makina ve teçhizat alımının finansmanında olduğu kadar, şartların ekonomik yönden uygun düşmesi halinde dayanıklı tüketim mallarının satın alınmasında da kullanılmasıdır. Bu sistemde banka, bu tür maddelerin satın alma finansmanını emniyet ve teminatı sağlama bakımından müşterek mülkiyet düzenlemeleri şeklinde yapabilir. Banka, ana parasının geri ödenmesi yanında, toplam yatırımdaki payı ile orantılı olarak bu malların net kira değeri üzerinden ilave bir pay alır. Mallar aynı zamanda sigorta ettirilebilir ve sigorta masrafı mevcut yatırımdaki hisseleri oranında, banka ve diğer taraflar arasında paylaşılır. Mamafih teçhizatın idamesinden esas olarak kullanan sorumlu olacaktır.

Selem tekniği sanayii, ticaret ve ziraatın finansmanında kullanılmakla birlikte özellikle konut ve dayanıklı tüketim mallarının finansmanı gibi tüketici ödünçlenmesinin önemli bir tarzını teşkil eder. Bazıları bankanın mal alışverişiyle ilgilenmesi konusunda teçhiz edilmemiş olduğu gerekçesiyle bu alternatifin kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Banka peşin olarak bedelini ödemiş olduğu zirai mahsülün teslim zamanında fiyatının düşmesi halinde, neticede zararı yüklenmek zorunda kalacaktır. Ancak temel zirai mahsüllerin taban fiyatının ilandan önce tahmin edildiği düşünülecek olursa risk kendiliğinden düşmüş olur.

BÖLÜM 2

FAİZSİZ EKONOMİK SİSTEMDE KALKINMA

Büyüme ve kalkınma kavramları arasından, FES de kalkınmanın tercih edildiğini görüyoruz. Gelenekçi iktisadın büyüme teorileri sadece nicel büyüklüklerin artışıyla insanların mutlu olabileceğini söyleyedursun, insanlık gelenekçi iktisadın tezleriyle yola çıkan Modernizm ve Post-Modernizmin söylevlerine gülüp geçiyor. Burada bu teorileri tekrar etmek yerine, hemen FESin bu konudaki görüşlerini ortaya koymaya çalışalım.

FES, ekonomik kalkınma problemi ile derinlemesine alakalıdır, fakat o bu hususu ondan daha geniş olan insanın gelişme meselesinin en önemli kısımlarından biri olarak görür.

FES te kalkınma politikasının amaçları:

a) Beşeri kaynağın geliştirilmesi: En şerefli mahluk olan insanın, özüne ait değerleri ortaya koyacak bir şahsiyet ve karakter geliştirmesini en başta gelen amaçlarından biri olarak kabul eder.

b) Faydalı üretimi yayma: Sınırlarını ve ihtiyaçların sırasını gözetmek kaydıyla, her türlü üretimi yapma ve yaymaya gayret edilir. Bu öncelik sırası:

(1) Temel ihtiyaç maddelerinin bolllaştırılması,

(2) Savunma gereklerinin karşılanması,

(3) Temel sermaye mallarında yeterli bir seviyenin tutturulması şeklindedir.

c) Hayat standardını ve kalitesini yükseltme : Bu ancak manevi, ekonomik ve sosyal refahın başarılanması ile gerçekleşebilecektir. Asgari aşağıdaki alt hedeflerin gerçekleşmesi şarttır.

(1) Tam istihdam,

(2) Geniş tabanlı etkin bir sosyal güvenlik sistemi

(3) Sosyal adalet ve adil gelir dağılımı

(4) Dengeli kalkınma

(5) Yeni teknoloji üretme

(6) Dış dünyaya olan bağımlılığı azaltma.

FES in kalkınma ve istikrar yönünden ekonomideki sosyo-ekonomik yeri ve rolünü inceleyecek olursak;

Nisbi bir hedef olan sosyal adalet, durgun ekonomilerden ziyade büyüyen ve gelişen dinamik bir ekonomiye daha yatkındır. İki günü birbirine eşit geçiren kimsenin ziyanda sayıldığı FES, Harrod'un büyüme dinamiğini çok önceden sade bir dille formüle etmiş demektir.

Konuya geniş bir açıdan bakılacak olursa, hızlı bir kalkınmada sosyo-ekonomik dengenin ve istikrarın sağlanması, kaynakların yatırım ve tüketim harcamalarına zamanlar arası optimal tahsis dağıtım meselesinde düğümlenmektedir. FES te kaynakların tahsisi iki faktöre bağlıdır:(85)

- Gerekli hasıla oranı (Yatırımın marjinal etkinliği),
- Risk primi.

Gerekli hasıla oranı; esasen İslam'i tercihlerin tayin ettiği özel ve kamu yatırımlarının marjinal etkinliğidir. Bu tercih modelinde yatırımcının problemi, kapitalizmde olduğu gibi gelirin zamanlar arası tüketim listeleri arasında tahsisinden ziyade, onların zamanlararası yatırımlara tahsisi problemidir.

Risk primi ise; bu da kapitalizmden farklı bir anlayışı aksettirir. FES'e göre hasıla kaçınılmaz bir tarzda maddi ve manevi değerleri kapsamaktadır. Maddi hasıla için riskten kaçınma bir işadama için şart değildir. Riskten alışılmış kaçınma varsayımı ancak çok riskli yatırımlar için söz konusu olabilir. Kaldı ki KZO riskin paylaşılmasını gerektirdiğinden, yapılacak yatırımları riskli de olsa yükseltmeye meyillidir. Burada benzer unsurlardan hareketle, ekonomik büyüme ve kalkınmaya atlayabiliriz.

FES'in başlıbaşına bir sistem olmadığı daha önce söylenmişti. Yine bunun gibi FES'deki kalkınma problemi de tek başına bir teori durumuna henüz getirilememiştir. Kalkınma problemi Keynesgil anlayıştaki kalkınmaya benzer nitelikler taşımaktadır. Ancak aksiyomatik bazda birçok farklı değişiklikler gözlemlenmektedir.

---

(85) Choudhury, s.60 naklen Akın, s.387

BÖLÜM 2.1 : EKONOMİK BÜYÜME ve KALKINMA

Büyüme ve kalkınmanın belli başlı unsurları şunlardır:

a) Sermayenin marjinal etkinliği: Keynesgil dengede büyümenin anahtar değişkeni yatırımdır. Yatırım talebini ise, bekleyişler veri iken ; sermayenin marjinal etkinliği ile piyasa faiz haddi tayin eder. Sermayenin marjinal etkinliği, piyasa faiz haddinden büyük olduğu sürece, her ikisi eşitleninceye kadar yatırım yapılır. Bundan sonra yatırım isteği tükenmiş olur. Keynes in deyimiyle " Paranın faiz haddi, bir tip sermayenin marjinal etkinliğinin, bu sermayenin yeni bir üretime konu olabilmesi için erişmek zorunda olduğu eşiği tayin ettiğine göre; istihdam hacminin (aynı zamanda üretim ve büyümeyi) sınırlandırılmasında özel bir rol oynuyor demektir ".(86)

Böyle bir firenin (faizin) kaldırılması veya faizsiz bankacılığın devreye girmesi halinde, bekleyişler olumlu olmak kaydıyla kar oranı nisbeten düşük fakat verimli ve sosyal faydası ağır basan yatırımların yapılması için engel kalmayacak demektir. Faizsiz bankacılık kapitalist ölçülerin aksine, kıt kaynakların kullanımında sosyal önceliği lüksten, temel ihtiyaçların karşılanmasına kaydırarak optimum üretim seviyesini temin etmeye daha yakındır.

b) Risk ve risk sermaye: Yine belirli bir sermaye stokunun marjinal etkinliği; bekleyişlerin belirsizliği yönünden rizikonun da hesaba katılmasına bağlıdır. Yatırımcı müteşebbis normal iş riski yanında, kredi sisteminin (faizli) devreye girmesi ile mali aracı durumunda olan ödünç verenin riskini ve nihayet kısmen kur riskini yüklenmek zorunda kalacaktır. Bütün bunlar faiz haddini, dolayısıyla sermayenin maliyetini yükseltir.

FES'de riziko bir kazanç unsuru sayılmamaktadır. KZO'na dayalı finansman usulünde, iş riski dahil müteşebbislerin tüm riskinin paylaşılması söz konusu olduğundan, faizsiz bankacılığın bekleyişleri ve dolayısıyla yatırımları olumlu yönde etkileyeceği açıktır.

---

(86) Keynes, s.231

Faizsiz bankanın risk sermaye temini için piyasaya girmesi ile:(87)

(1) Riskin paylaşılması öz sermaye tarzında fonların arzını artırıp,risk primi payını düşürerek yeniliğe elverişli düşük kar marjlı alanlara yatırımları teşvik edecektir.

(2) KZO, faizin mali piyasalara koyduğu engelleri kaldırarak her tür faydalı yatırıma imkan tanıyacaktır.

(3) Arzu edilen dağıtım hedeflerinin gerçekleşmesi nisbeten kolaylaşmış olacaktır.

(4) Gelişmiş ülkelerin kalkınmada en fazla ihtiyaç duyduğu teknik ve etkin yönetim know-how'ın ikmaline yardımcı olur.

c. Belirsizlik: Sermayenin marjinal etkinliğini tayin eden en önemli faktörlerden biri de, müteşebbislerin geleceğe ait beklentileri ve bunun doğurduğu belirsizlik ve güven halleridir. Kapitalist mali piyasaların ; rasyonel tahminlerden uzak olarak, önemsiz şeylerden etkilenen kollektif psikolojinin zaafiyetinden doğan dalgalanmalardan istifade ederek önsezileri ile yapacakları ilk değerlendirmelere dayanarak bir "ilk vurgun" fırsatı kollayan sorumluluktan -riskten kaçma esastır- uzak profesyonel oyuncularla dolu olduğunu biliyoruz.(88)

Piyasa -şans- oyunu zevki olmayan dürüst ve sebatkar müteşebbisler için, profesyonel plasman tatsız bir işlem olduğu gibi piyasadaki ani dalgalanmalara kapılmadan yatırım yapmayı arzu ettiklerinden güvenli kaynaklara ihtiyaçları vardır.Hatta bu kaynakları ödünç olarak tedarik etme imkanlarına sahip olsalar bile büyük ölçüde işe girişmekten kaçınırlar.

---

(87) Horst Albach, Risk Capital Investment and Economic Cooperation, Islamic Banks and Strategies of Economic Cooperation New Century Publishers, London, 1982, s.47

(88) Keynes, s.157

İşte dünya ekonomisinin üzerine bir kabus gibi çökmüş olan çarpık kapitalist mali piyasalardaki bu oyunların, nisbi olarak önlenmesinde ve işlerin düzeltilmesinde, faizsiz finansman metodlarının ve sosyo-ekonomik bir misyona sahip faizsiz bankacılığın benimsenip uygulanmasının problemin çözülmesine büyük ölçüde yardımcı olacağı üzerinde durulmaktadır. Nitekim uluslararası mali piyasalarda hızla yayılan risk kredi uygulamalarının hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler tarafından büyük rağbet görmeye başlaması bunu göstermektedir. Büyük bir kısmı faizli işlemler kategorisine giren anlaşmalı değerlendirme esasına bağlı borsa oyunları, müşterek ve karşılıklı bir sorumluluk anlayışı içinde, işbirliğini gerektiren KZO uygulaması karşısında tek tek geçerliliğini yitirebilirler. Kaldı ki FES'de faiz ve spekülasyon işlemlerinin hiçbir türüne müsaade edilmediğinden FES dengeli ve sorumluluk anlayışı üzerine oturmuş sağlam bir borsanın kurulması ve gelişmesi için çaba sarfedecektir. Böylece :

(1) Modern ekonomide yatırımları büyük ölçüde yönlendiren hisseli şirketlerden mülkiyet ve yönetimin kopukluğu nedeniyle; işin esasından bir haber olan alalade hissedarlar, yönetici hissedarlara; alacaklı olan tahvil sahipleri de normal hissedarlara nazaran daha fazla kırılmaya maruzdurlar. Faizsiz banka, özellikle faizli tahviller yerine, mudaraba sertifikası ve vadeli iştirak sertifikası ikame ederek yatırımcılara hem sağlam bir plasman imkanı verir, hem de onların oylarını toplayarak ilgili firmada onları temsilen denetim ve yönetime ağırlığını koyar.

(2) Kumar oyunundan farkı görünmeyen plasman işlemlerinin ve teşkilatlı bir kumarhane gibi çalışan menkul kıymet borsalarının profesyonel oyuncularını vurgunun büyüklüğünü kendi başlarına ayarlayamazlar. Spekülasyon hacmi, spekülasyoncuların bankalardaki kredi limitlerine göredir. Yani oyunun esas patronu kredi kurumlarıdır.

Bu, işin -yatırımın- içine ikinci bir güven unsurunun girmesi demektir. Kıymetli evraktaki değer düşüklüğü veya spekülasyon güvendiği ya da kredi takdirindeki bir zayıflama sermayenin marjinal etkinliği üzerine doğrudan menfi etki yapar.

Bu bakımdan kredilerin zayıflaması krizin doğması için yeterli, fakat güçlendirilmesi için gerekli fakat yeterli değildir. İşte faizsiz bankacılık faizle birlikte anlaşmalı değerlendirmeye son vererek bu oyunlara set çekmektedir.

(3) FES, spekülörleri devreden çıkarıp, reel yatırımları doğrudan öz sermaye bazında finanse ederek gerçek bir sermaye piyasasının kurulmasında ve sağlam bir temele oturtulmasında önemli bir rol oynayacaktır.

(4) Teminat ölçüğüne bakmadan her tür müteşebbisi destekleyerek özellikle marjinal firmaların piyasaya çıkmalarına imkan hazırlayacaktır.

(5) Sadece kote edilme imkanı olan tekellerin menkul değerlerini değil, orta ve hatta küçük ölçek firmaların menkul değerlerine birlikte imza koyarak, finansman ihtiyaçlarını karşılayarak onları rekabete dayanıklı hale getirecektir.

(6) KZO' nda mudi -banka- müteşebbisin menfaatleri müşterek -kar- olduğundan, taraflarından birinin sorumluluktan veya riskten kaçınması öncelikle kendi aleyhine olacaktır. Külfeti başkasına yükleyerek köşeyi dönme imkanı olmayan bu sağlam ortaklık bağında profesyonel aracı ve spekülörlerin yeri yoktur.

(7) FES, kurallarına uygun olarak zevk için lüks tüketim yerine, temel ihtiyaçların karşılanmasına öncelik verdiği için faizsiz banka reel kaynakları bekletmeden sosyal faydası ağır basan yatırımlara kaydırır.

d. Tasarruf ve sermaye birikimi : Büyümenin bıçak sırtında, buna karşı sosyal gelişmenin de sanki diken üstünde yürütülmeye çalışıldığı kapitalist düzende Harrod; eni konu depresyon ve durgunluğun kaçınılmaz olduğunu, kronik durgunluklara karşı alınacak en etkin tedbirin faiz hadlerinin düşürülmesi ve sonunda faizin tamamen kaldırılması olduğunu somut bir politika olarak açık bir dille teklif etmiştir.(89)

---

(89) Kazgan, s.302 naklen Akın, s.390

FES'in kalkınma modellerinin kritik bir değişkeni olan tasarruf cephesindeki etkilerine gelince; madem ki tasarrufların teşvik edilmesi gerekçesiyle faiz haddinin belirli ölçüde yükseltilmesi, tasarrufun efektif tutarının yatırımla belirlenmiş olması nedeniyle, aksine olumsuz bir etki yaparak yatırımları düşürüyor, KZO esasının uygulanmasıyla:

(1) Kar faize nazaran hem daha büyük, hem de dinamik bir teşvik unsurudur. Adilane paylaşılması hem iştirakçilerin daha fazla gelir elde etmelerine, hem de sosyal bir ittifakın -konsensus- sağlanmasına imkan verir.

(2) Karın faize nazaran elastiki olması nedeniyle özellikle enflasyonist dönemlerde tasarrufların, reel değerini koruduğu gibi ilave bir getiri sağlanmasına da imkan vermektedir.

(3) Geleneksel kesimin gömülemesini çözerken bu potansiyel kaynağı kalkınmanın emrine vermektedir.

(4) Çoğu kez politik ve kurumsal nedenlerle birçok ülkede suni olarak düşük seviyede tutulan mevduat faiz hadleri karşısında, yüksek oranda kar dağıtımı, potansiyel diğer tasarrufu da celbedecektir.

(5) Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında en kritik darboğazlardan biri, üretim güçlerini harekete geçirecek finansman imkanlarından mahrum olunması ve mevcutların da tam anlamıyla kullanılmamasıdır. FES, bu boşluğu büyük ölçüde dolduracak yapıda kuruluşlar olarak göze çarpmaktadır.

e. Dış ödemeler dengesi: Sağlam bir dış ödemeler dengesinin istikrarlı büyüme ve kalkınmanın ön şartlarından biri olduğu şüphesizdir. FES'in dış ödemeler dengesine katkısı şöyle özetlenebilir:

(1) Dış ticaret: FES'in devreye girmesiyle gelişmekte olan ülkelerin ihtiyacı olan kritik hammaddelerin-başta petrol -ilk elden daha ucuza temini mümkün olabilecektir. FES, değişik finansman düzenlemeleriyle tarımın teknolojik girdilerini de daha ucuza maledebilmesini sağlayacaktır. Ayrıca kendine has kiralama usulleriyle orta-ölçek firmalara da finansman desteği sağlayarak bağlantısız teknoloji transferine imkan verir.(90)

---

(90) Akın, s.391-392

(2) Görünmeyen kalemler : Dış borçlanmalarda uygulanan yüksek faiz oranlarının finansman imkanlarının tümünü yuttuğu bir gerçektir. Bu tür borçların yüksek servis masrafları özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihracat kapasitesinde düğümlenmekte, elastiki olmayan bu kapasitemin devalüasyonlarla bile zorlanması iç fiyatları yükseltmekten başka bir işe yaramamaktadır. FES'de başta İslam kalkınma bankası olmak üzere az bir hizmet masrafı karşılığı gelişmekte olan üye ülkelere açtığı çeşitli kredilerle geniş ve yakın bir işbirliğinin kapısını devamlı aralık tutmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için, Opec' den faizsiz bankacılığın geliştiği ülkelere fon temin imkanları mevcuttur.

(3) Sermaye hareketleri: Kar transferinde gerekli garantinin sağlanması halinde özellikle Orta Doğu' daki zengin ülkelere gelişmiş ülkelere KZO bazında sermaye akışının sağlanması mümkündür.(91)

FES uygulanan ülkeler,çeşitli yerli paralardan ödemeleri gerçekleştirerek, kısmı bir konvertibilitenin kapısını aralayabilirler. İslami kalkınma bankası FES çerçevesinde, üye ülkelerin gerek özel gerekse kamu sektörüne geniş proje kredisi, öz sermaye KZO ve teknik yardım şeklinde finansman imkanları sunabilir.

BÖLÜM 2.2 : TAM İSTİHDAM

a) İstihdam ve faiz : Faiz haddi sermayenin marjinal verimliliğine aşılmaz bir sınır koyduğuna göre, Keynes'in deyimiyle "istihdam hacminin sınırlandırılmasında özel bir rol oynuyor" demektir. Böylece kar marjı düşük sosyal verimi bir hayli yüksek olan, ilave istihdam temimine yönelik projeler yüksek faiz haddi karşısında gerçekleşemeyecek demektir. Keynes'e göre çare tam istihdam gerçekleşinceye kadar faiz haddini indirmek, Harrod'a göre faizi kaldırmaktır. Böylece sermaye talebinin marjinal etkinliğinin donatımı

---

(91) Akın, s.335

çoğaltmanın güç olmayacağı düşük bir seviyeye kadar inmesiyle (dolayısıyla faizin düşürülmesi veya sıfırlanmasıyla) sınırlı olduğuna inanıyorsak; FES'de sermaye mallarını sonsuz derecede artırma imkanı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Gerçekten FES'in refah anlayışında paranın kullanımı için hiçbir ön ödemenin şart koşulmadığı, değişik bir kredi düzenlemesinin ortaya konması -KZO- halinde hiç kimsenin gönülsüz işsiz kalması için neden kalmıyor demektir. KZO'nun çalışanların tümüne uygulanacak tarzda iş hayatına getirilebileceğini düşünecek olursak, FES'de istihdama ücret hadleri yönünden konabilecek sınır da kalkıyor demektir. Zira KZO geniş kapsamlı olarak ele alınırsa toplumda gelir ve servetin gönüllü sosyalizasyonunu sağlayacaktır.(92)

FES kırsal kesimde de istihdamı ve gelir dağılımını iyileştirecek ve köylülerin sanayii toplumuna sağlıklı geçişini sağlayacak bir politikanın esasları sayılan şu unsurlara sahiptir:(93)

1. Sağlam mali kaynak ve usüllerle destek sağlar.
2. Kırsal kesimde özellikle eksikliği hissedilen idari, teknik ve organizasyon bilgisinden halkı ve üyelerini istifade ettirir.
3. Projelerin mali ve teknik değerlendirmelerinde yardımcı olur.
4. En önemlisi kırsal bölgede teşkil eden geleneksel kesime hitap ettiğinden ve esas amacı kar değil sosyal fayda olduğundan büyük güven ve desteğe mazhar olur.

---

(92) Mannan, s.241

(93) Neccar, s.352-355

BÖLÜM 3.3: FİYATLARDA ve PARA DEĞERİNDE İSTİKRAR

Fiyat ve para madalyonun iki yüzü gibi olduklarından nisbeten sabit olmaları istikrarlı bir kalkınmanın ön şartıdır. Para değerinde devamlı düşüş, FES'in merkezi hedefleri arasında olan genel refah ve sosyal adaleti altüst ederek sosyal karışıklığı davet edecektir. Bunun pek ortaya çıkmadığı gözönüne alınırsa problem esas olarak enflasyon ve ekonomik dalgalanma şeklinde kendini göstermektedir.

a. Enflasyon: Enflasyonun büyüme ve istikrarı tehdit ettiği bilinmektedir. FES'in enflasyonu önleyici ve frenleyici rolünü ele alırken enflasyonun talep ve maliyet cephesinden gelmesine göre ikiye ayırmakta fayda vardır.

1. Maliyet enflasyonu: Üretim girdilerinin fiyat şişkinliğinden doğduğuna göre şöyle ele alabiliriz.(94)

i. Sermaye : KZO nedeniyle üretimin en önemli girdisi olan sermayenin, faizli finansmana nazaran daha düşük maliyetle ve kolayca elde edilmesi imkanı vardır. Böylece optimal kapasiteye sahip orta ölçek firmalar da üretime teşvik edilecektir. Risk sermaye uygulaması döviz darboğazına çare olacak, yabancı sermayenin dengeli bir sorumluluk içinde yurt içine aksamına yol gösterecektir. Ayrıca özel döviz -işçi vs.- imkanları alternatif düzenleme ve hazır projelerle cezbedilecektir.

ii. Emek: FES'de KZO uygulaması tüm ekonomiye ve çalışanlara uygulanacak tarzda geniş düşünülmektedir. Halen Almanya da kardan pay verme şeklinde firmalarca tek taraflı olarak uygulanan benzer sistem, sabit ücrete nazaran daha adil ve elastiki bir sistem olarak kabul görmektedir. Tüm ekonomide bile yaygın olmasa bile faizsiz bankanın bu tür uygulamalara giden teşebbüsleri öncelikle destekleyeceği açıktır.

---

(94) Akın, s.395

iii. Teşebbüs: En küçük bir riske tahammülü olmayan klasik bankalar enflasyonist dönemlerde, faiz hadlerini yükseltip, kredi limitlerini kısararak, üretici firmaların paraya, ekonominin de üretime ihtiyaç duyduğu kritik bir dönemde her ikisini de düşünmeden yüzüstü bırakmaktan çekinmezler. Halbuki KZO esasına göre işlem gören faizsiz banka karşılıklı ve birbirine bağlı menfaatleri çerçevesinde zor durumlarda ortaklarını terketmek bir yana, onlara ellerinden gelen her türlü mali ve teknik desteği esirgemezler, nihayet en kötü ihtimalle faaliyetlerinin başarısızlıkla sonuçlanması halinde zararlarına da iştirak ederler. Bu ise üretimin artması, en azından mevcut kapasitenin korunmasına imkan verecektir.

iv. Hammadde: FES'in uygulandığı ülkelerde büyük ölçüde mevcut olan başta petrol olmak üzere, stratejik hammaddelerin temininde ilk elden ucuzluk ve kolaylıklar sağlar.

v. Teknoloji : FES değişik tarzda kiralama uygulamaları ile yeni teknolojinin yakından izlenmesini kolaylaştırır ve paranın daha fazla dönmesini sağlayarak anti-enflasyonist bir etki sağlayabilir.

2. Talep enflasyonu: Enflasyonist dönemlerde talebi kısır, tasarrufları artırmak ve piyasadaki aşırı likiditeyi çekmek için , faizler yükseltilir ve sıkı para politikasına başvurulur. Halbuki faiz haddinin yükseltilmesi, marjinal tasarruflar hariç, tasarrufları teşvik etmeyeceği gibi, sermayenin marjinal verimliliğine koyduğu yüksek bir mania ile en ihtiyaç duyulan bir anda üretken yatırımları durdurur, spekülâtif plasmanları kamçılar. Tasarruflara verilen faizler çoğu kez, enflasyon oranlarını karşılamaktan uzak olduğu için negatif faize dönüşerek ana parayı da eritir.Enflasyon hızlandıkça para görevini yerine getiremez, paradan kaçış, atıl plasmanlara yönelik başgösterir.(95)

---

(95) Keynes, s.399

Halbuki FES konjonktüre tabi olmayan nisbi olarak klasik bankalara nazaran çok daha kararlı bir finansman mekanizmasına sahiptir.Faizsiz bankalar, kendileri olduğu kadar iş yaptığı ortakları da borçtan ziyade, öz sermaye kaynaklarına dayanırlar. Bu bakımdan KZO kriz psikolojisine karşı da faizli finansmana nazaran çok daha az hassastır.

KZO değişken getirisi ile enflasyonist dönemlerde mudilerin mevduatının reel değerini koruyarak, hatta ilave gelir sağlayarak onları tasarrufa teşvik eder.Faizsiz bankacılıkta önemli bir ekole göre % 100 karşılık esası olması nedeniyle banka parasının, enflasyon üzerindeki munzam baskısı önlenmiş olacaktır.

b. Ekonomik durgunluk ve dalgalanma : Kapitalist sistemde olgun ekonomilerde karşılaşılan ve dalga dalga dünyaya yayılıp her ülkenin payını aldığı durgunluk ve devrevi krizlerin doğmasından faiz ve klasik bankaların çalışma tarzının önemli bir rolü vardır.Faiz ekonomik faaliyetleri frenlemekteki maharetini kalkışta gösterememektedir. Aynı şekilde kredi zayıflaması krizin doğması için yeterli olmasına rağmen tedbir olarak kredi politikası onun bertaraf edilmesinde yetersiz kalmaktadır. Çok uluslu şirketler kanalıyla dünyaya yayılan zincirleme ekonomik şoklar, en büyük tahribatını geliştirmekte olan ülkeler üzerinde yapmaktadır. Şimdilik kaçınılmaz görünen bu ani şokları, telafi edip zararını asgariye indirecek etkin mali kuruluş ve piyasalara ihtiyaç vardır .Mevcutlar içinde faizsiz banka böyle yapıya sahip ve böyle bir piyasayı destekleyecek yegane kuruluş olarak dikkati çekmektedir.

BÖLÜM 2.4 : SOSYAL ADALET ve SOSYAL REFAH

FES'de refah ekonomisi : Aşağıdaki noktalarda neo-klasik ve Marksist doktrinden ayrılır.(96)

a. Nedret,bolluk çelişkisi: Kapitalizme göre iktisadi refah probleminin altında, kıt kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanma zorunluluğu yatmaktadır. Marksizmde ise problem üretim biçimi ile dağıtım ilişkileri arasındaki çelişkiden doğmaktadır. FES'de ise kaynaklara iki yönden bakılarak; tabii kaynaklar yönünden kıtlık kabul edilmez, zira tabiat bütün yaratıklara yetip artacak şekilde bol nimetlerle donatılmıştır. Bu bakımdan kıtlık ancak, insanların kendi ürettikleri üretim araçlarında -sermaye malları -söz konusudur. İnsan ise gücünün sınırlı olması nedeniyle tabiattaki potansiyel nimetlerden ancak bu araçlarla tam anlamıyla faydalanabilir. Dolayısıyla refah probleminin kaynağı ne tam kıtlıktır, ne de Marksizmin iddia ettiği gibi diyalektik bir çelişkiden ortaya çıkan dağıtım bozukluğudur. Zira dağıtım çelişkisini tarihi bir kader olarak gören insan, inisiyatifini hiçe indiren kör bir kadercilik anlayışından ve kuru bir mekanizmden öteye gidemez. Onun için refah problemi, insanların irade olarak kusurlu davranışlarının sonucu doğan, üretim yetersizliği ve dağıtımda yaptıkları haksızlıktan ileri gelmektedir.Yani problemin kaynağı insanın kendisidir.

b. Dağıtım sistemi : Kapitalizmde tahsisten ayrılmış olan tamamen ferdiyetçi Marksizmin kollektivist temele dayanan dağıtım sistemine karşı, FES fert ve kamu menfaatlerinin birleştiği ve kamu menfaatleriyle çatışması halinde ferdi menfaatlerin sınırlandığı bir dağıtım sistemine sahiptir. Üretimin dağıtım üzerinde etkili olduğu kabul edilmekle birlikte bu Marksizmde olduğu gibi tabii ve değişmez bir ilişki değildir. Nitekim bazen tersine, dağıtımın da üretime etki edeceği kabul edilir.

---

(96) Sadr, s.499

FES, refah ekonomisinde münferit tüketici ile firmaların davranışı aynı yönde bir bütünlük arzeder. Davranışlarındaki hürriyet sosyal menfaatlerin ortak sınırında son bulur. Bu bakımdan FES, kapitalist teorinin büyük bir itina ile bina etmeye çalıştığı Pareto Optimumunu kabul etmez. Hiç kimse kaybetmeden, herhangi bir kimsenin kazanamaması şeklinde ekonomik etkinliği tanımlayan Pareto'nun optimalite kriteri dağıtım ve yeniden dağıtım problemini çözmekten bir hayli uzaktır. Bu optimumun gerçekleşmesi için hem üretim hem de tüketimde etkinliğin mevcut olması gerekir. Bunun ise mümkün olamayacağı bilinmektedir. Nitekim her türlü davranışlarda katı objektif kurallar ortaya koyan kapitalizmin dağıtım gibi toplumun refahı ile çok yakından ilgili olan ciddi bir problemin çözümünü hükümetlerin keyfi değer yargılarına terk etmiş olması bundan ileri gelmektedir. Bu bakımdan kapitalist sistemde refah ekonomisinin sağlam bir temeli yoktur. Sosyalizme de kapitalizmin bu kaygan zemininden istifade ederek ortaya atılmış olan bir dağıtım alternatifi gözüyle bakılabilir. Mamafih o da dağıtım meselesinde; bürokrasinin daha katı, hatta keyfi değer yargılarına teslim olmuştur. FES'de ise üretimden, dağıtıma ve yeniden dağıtıma kadar bir bütünlük arzeden refah anlayışı ne fertlerin - tüketici veya üretici - kaptislerine, ne de hükümetlerin keyfiyetine bağlı olmaksızın daha baştan FES'in genel prensipleri çerçevesinde geliştirilebilir sağlam ölçülere bağlanmıştır. FES'de toplum üyelerinin çeşitli fayda terkiplerini yansıtan kayıtsızlık eğrileri üzerine yatırım kararları İslam'ın sosyal ve manevi refah fonksiyonu esasına dayalı olacaktır. Yani kimsenin hakkı kimseye geçmeyen bir kararlar zinciri uygulanacaktır.

c. Servet anlayışı : FES'de iki tür servet sözkonusudur. Birincisi üretim yapmak için gerekli tabii kaynaklardır. İkinci derecede gelen servetler ise, insanların tabii kaynakları kullanarak elde etmiş olduğu şeylerdir. Üretim öncesi dağıtım; üretim için gerekli kaynakların dağıtımıdır. İnsanların çevresindeki doğal kaynaklar üzerinde özel mülkiyet kurabilmek ve öznel haklara sahip olabilmesi için (97)

emek yegane sebeptir. Üretim sonrası dağıtımda ise ; üretim bizzat insan için yapıldığından üretici insanın payı diğer maddi araçların payından yüksek olmalıdır.Öncelikle onun ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir . Dağıtım mekanizmasının ilk unsuru emek, diğeri de ihtiyaç olmaktadır. Toplumu varlıklı, dargelirli, düşkün ve yoksullar diye üç gruba ayırırsak; birinci grup emeğine, üçüncü grup tamamen ihtiyacına, ikinci grup ise hem emek, hem de ihtiyacına göre pay alacaktır. Kapitalizmde dağıtım konusu, üretim uğruna piyasa mekanizmasına terk edilmiş olduğundan boşluktur. Marksizmde ise herkese emeğine göre pay verilir, ihtiyaç esas değildir. Ancak komünizm safhasında ihtiyaç yegane ölçü olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

İslam Ekonomisi veya onun alt sistemi olan faizsiz ekonomik sistem (FES), uzun vadede gelenekçi iktisada bir alternatif olarak düşünülüyor. İslam düşünürleri her dinin bir ekonomik sistemi olabileceği varsayımından hareketle yeni bir sistem meydana getirilebileceğini söylüyorlar. Onlar ne Klasik iktisadı ne de Marksist iktisadı yadsımayıp, onların materyallerini kullanarak yeni bir oluşuma gidilebileceği fikrindeler. Bu sistemin her nasıl olacaksa, özellikle sosyal bir sistem olacağını, ancak itici gücün yine serbest teşebbüs olacağını belirtiyorlar. Devletin ise rolünün denetim olduğunu ve ancak toplum haklarını korumamanın gerektiği durumlarda ekonomiye müdahalesinin uygun olabileceğini düşünüyorlar. Gelenekçi iktisadın söylemlerini ise hepimiz biliyoruz. Onlar tek ve alternatifsiz sistem olduklarını hem söylüyorlar hem de çaresizlik içindeki siyasal karar alıcılara ve halka kabul ettiriyorlar. Biz yine biliyoruz ki, dünyada her şeyin bir alternatifi vardır ve mutlak doğru yoktur. Bir de, öyle ki insanları sadece ekonomik büyümeyle mutlu edebileceğini sanan gelenekçi iktisadın yanıldığı da ortaya çıktı. Çünkü hayat sadece maddi değil, manevi bir yönümüzde var. Menfaati varlığımızın esas gayesi saymak insanın faaliyet sahasını keyfi olarak daraltmak demektir. İnsan yalnız üretmek ve tüketmek için dünyaya gelmemiştir.

İşte İslam iktisadı bu yönlerde gelişmeye çalışıyor. En başta haksız kazanç olarak gördükleri faizi kaldırmaya çalışıyorlar. Onlara göre faiz kalkarsa hasta vücuttan, en zararlı virüs atılacak ve böylece hastalıkla daha rahat mücadele edilebilecek. Faiz çoğumuza genel geçer değişmez bir olgu gibi görünebilir. Oysa alternatifleri ikame edilebilirse o da rafa kalkabilir. En önemli alternatif olarak, mudaraba (kar-zarar ortaklığı) gösteriliyor. Bir sermayedar ile müteşebbisi banka aracılığıyla buluşturarak, yatırıma yönlendirme

esasına dayanan mudarabanın, faiz gibi bir bedeli ortadan kaldırdığından, veri bazda büyüme hızının artmasında önemli bir rol oynayacağı üzerinde duruluyor..

İslam iktisadı ya da FES' de kalkınma, büyümeye tercih ediliyor. Büyümenin anahtar değişkeni yatırımdır. Paranın faiz haddi; bir tip sermayenin marjinal etkinliğinin, bu sermayenin yeni bir üretime konu olabilmesi için erişmek zorunda olduğu eşiği tayin ettiğine göre istihdam hacminin (aynı zamanda üretim ve büyümeyi) sınırlandırılmasında özel bir rol oynuyor demektir. Faiz kaldırıldığında, büyümenin önündeki bu önemli engel de ortadan kalkacaktır. Ayrıca, yatırımlar teşvik edilip, yüksek büyüme hızı sağlanması ile yetinilmeyecek, aynı zamanda devlet, adil gelir dağılımının sağlanması için de çaba harcayacaktır.

FES, "homoeconomicus" ve "laissez fairre" anlayışlarını reddeder. Modern anlamda ideal amacı ekonomik ve sosyal hedefleri bir arada gerçekleştirmektir. Başka bir ifadeyle amacı, istikrarlı bir büyüme ve kalkınmayı; tam istihdam, fiyat istikrarı, dış ödemeler dengesi, para değerinin nispeten sabit tutulması gibi dört temel hedefi gözeterek, sosyal yönden refah artışı ve adil bir gelir ve servet dağılımı ile birlikte gerçekleştirmektir.

KAYNAKLAR

Albach, Horst; Risk Capital Investment and Economic Cooperation, Islamic Banks and Strategies of Economic Cooperation New Century Publishers, London, 1982

Akın, Cihangir; Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 1986

Chapra, M.Umar; The Economic System of Islam, The Islamic Quarterly Vol. xiv, No. 1-4, 1970

Choudhury ,M.A.; The Doctrine of Riba, The Journal of Development Studies, Vol.2, Institute of Economic Studies NWFP, University of Peshavar, 1979,

Dinler, Zeynel; Mikro Ekonomi, Ekin Kitabevi, Bursa, 1994

Ebussuud, Mahmut; İslami İktisadın Esasları, Fatih Matbaası, İstanbul, 1969

F.A.Fon ,Monetary and Trade Cycle ,London, 1929

Kazgan, Gülten; İktisadi Gelişme veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989

Keynes, J.M; Genel Teori, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1980

Mannan ,M.A; İslam Ekonomisi Teori ve Pratik ,Fikir yayınları, İstanbul, 1980

----- ; İslam Ekonomi Toplumunun Kuruluşu, Fikir Yayınları, İstanbul, 1989

Muhammed Ekrem Han,İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 1988

Neccar, Ahmed Abdül Aziz En; İslam Ekonomisine Giriş, Hilal Yayınevi, İstanbul, 1978

Nevhaus, Paulo; Dalgalandan Faiz Oranları ve Gelişmekte Olan Ülke Borçları, Finance and Development, Sayı 4, Aralık 1982

Nurkse, Ragnar; Problem of Capital Formation In Undeveloped Countries, Oxford University Press, N.Y, 1953

Özel, Mustafa; Piyasa Düşmanı Kapitalizm, İz Yayıncılık İstanbul, 1993

Report of The Panel of Economists and Bankers, Submitted to Council of Islamic Ideology, Karachi, on 28th January, 1980

Sadr, Muhammed Baqır el; İslam Ekonomisi Doktrini, Hicret Yayınları, İstanbul, 1978

Sıddıqı, Muhammed Nejatullah; Banking Without Interest, 2nd ed, Islamic Publications, Lahore, 1976

Şekerci, Osman; İslam Şirketler Hukuku:Emek-Sermaye Şirketi (el-Mudaraba), Doktora Tezi, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981

Tarlan, Selim; İslamda Faiz, Maliye Yazıları, No 1, 6 /7 - 1986

Uzair, Muhammed; Interest-Free Banking, Royal Book Co, Karachi, 1978

Zaim, Sabahattin; İslam-İnsan-Ekonomi, Yeni Asya Yayınları İstanbul, 1992

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ